

DAR SEÇİM -

İNSAN HAKLARI İLKELERİ IŞIĞINDA

AZINLIK VAKIFLARI

SEÇİM YÖNETMELİĞİ

2022 | 01

KOLEKTİF ÖZGÜRLÜKLER

POLİTİKA
METNİ

Dar Seçim: İnsan Hakları İlkeleri Işığında Azınlık Vakıfları Seçim Yönetmeliği

**Dar Seçim: İnsan Hakları İlkeleri Işığında Azınlık Vakıfları Seçim Yönetmeliği
Politika Metni**

Norveç Helsinki Komitesi, İnanç Özgürlüğü Girişimi

Yazar: Arno Kalaycı

Proje ekibi: Dr. Mine Yıldırım, Funda Tekin

Tasarım: Çağrı Karadağ

Yayın tarihi: Aralık 2022

Norveç Helsinki Komitesi (NHC), merkezi Oslo'da bulunan ve insan haklarının uygulamada korunmasını sağlamak amacıyla 1977 yılından beri uluslararası çalışmalarına devam eden bir sivil toplum kuruluşu. Bu amaçla izleme ve raporlama, insan hakları eğitim faaliyetleri yürütüyor ve sivil toplum ile demokratik yapıları destekliyor. NHC'nin çalışmaları Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı kapsamında kabul edilmiş insan hakları belgelerini temel alıyor.

İnanç Özgürlüğü Girişimi, 2011 yılından beri Türkiye'de herkes için düşünce, vicdan ve din özgürlüğünün korunması için çalışmalar yürütüyor. Bu bağlamda projenin temel etkinlikleri arasında konuyla ilgili izleme, belgeleme, raporlama, çözüm önerilerinin geliştirilmesi ve savunuculuk yer alıyor. Proje Norveç Büyükelçiliği tarafından destekleniyor.

Arno Kalaycı, avukat ve insan hakları savunucusu. Çalışmaları azınlık hakları ve örgütlenme özgürlüğüne odaklanıyor. Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde lisans eğitimini tamamladı ve İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku yüksek lisans programında eğitimine devam ediyor. Aynı zamanda Minho Üniversitesi, JusGov Araştırma Merkezinde gönüllü araştırmacı. Nor Zartonk üyesi ve geçmişte çok kültürlü, çok dilli, gönüllü bir çevrimiçi topluluk radyosu olan Nor Radyo'da programcı ve yayın kurulu üyesi olarak yer aldı. Ermeni Kültürü ve Dayanışma Derneği'nin yürüttüğü dil, kültür, tarih ve yayıncılık çalışmalarına katkı sundu ve dernekte yönetici olarak görev aldı.

www.inancozgurlugugirisimi.org

inancozgurlugu.info@gmail.com

Twitter: /inancozgurlugu

Instagram: /inancozgurlugugirisimi

Facebook: /inancozgurlugugirisimi

Youtube: /@inancozgurlugu

İçindekiler

Kısaltmalar	4
1. Yönetici özeti.....	5
2. Amaç ve metodoloji.....	8
3. Kavramsal çerçeve.....	9
4. Hukuki çerçeve	11
4.1 Uluslararası hukuk.....	11
4.1.1 Lozan Barış Antlaşması.....	11
4.1.2 Uluslararası insan hakları hukuku	12
4.2 Ulusal hukuk	14
5. Cemaat Vakıfları Seçim Yönetmeliği.....	16
5.1 Eski yönetmeliğin yürürlükten kaldırılması ve etkileri	16
5.2 İhtiyaçlar ve yeni yönetmeliğin hazırlanma süreci.....	18
5.2.1 İhtiyaçlar	18
5.2.2 Yeni yönetmeliğin hazırlanma süreci.....	20
5.3 Yeni yönetmelikteki ilerlemeler ve sorunlar.....	26
5.4 Yönetmeliğin yürürlüğe girmesi sonrası yaşanan gelişmeler	32
6. Değerlendirme	34
7. Azınlık vakıflarının seçim yönetmeliği sorunlarına dair çözüm önerileri.....	37

Kısaltmalar

AIHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AIHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AYM	Anayasa Mahkemesi
BM	Birleşmiş Milletler
ERVAB	Ermeni Vakıflar Birliği
İHK	Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi
MERNİS	Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi
MSHS	Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşme
RUMVADER	Rum Vakıfları Derneği
VGM	Vakıflar Genel Müdürlüğü

1. Yönetici özeti

Türkiye'deki gayrimüslim azınlıklar için hayati öneme sahip azınlık vakıflarının yönetim kurulu seçimleri idare tarafından yaklaşık on yıl boyunca engellendi. Seçimleri düzenleyen yönetmelik maddelerinin 2013'te yürürlükten kaldırılması sonrasında, Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM) yeni yönetmelik düzenlenene kadar seçim yapılmasına izin vermedi. Toplularının iç organizasyonunun temelini oluşturan bu vakıfların işlevi taşınmazların idaresi ile sınırlı değil. Bu vakıflar, azınlıklara ait ibadet yeri, mezarlık ve diğer dinî kurumlar ile okul, hastane, huzurevi, yetimhane ve sosyal yardım amaçlı diğer kurumları yönetiyor. Dolayısıyla geçmişten bu yana bir yandan toplumlarının iç işlerinin organizasyonunu sağlarken diğer yandan da seçimler aracılığıyla azınlıkların toplumsal yaşama aktif katılımını mümkün kılıyor. Bu nedenle, on yıllık idari engelleme vakıfların demokratik işleyişine, vakıfların sundukları hizmetlere, azınlıkların toplumların iç işlerine aktif bir şekilde katılmasına ve dolayısıyla iç dinamiklerine büyük zararlar verdi.

Uzun süren bekleyişin ardından 18 Haziran 2022'de yürürlüğe giren yeni yönetmelik etkili bir çözüm sunmak yerine süregelen sorunları bugüne taşıdı, azınlıkları yeni müdahale, sorun ve dayatmalarla karşı karşıya bıraktı. Ne var ki, azınlıklar tarafından çokça eleştirilse de sorunlar ve talepler Türkiye'nin gündemi arasında kendisine yeterince yer bulamadı.

Dar Seçim - İnsan Hakları İlkeleri Işığında Azınlık Vakıfları Seçim Yönetmeliği Politika Metni, uluslararası insan hakları standartları ışığında ele aldığı sorun ve hak ihlallerini tespit edip, gündeme taşımayı amaçlıyor. Bu bağlamda, örgütlenme, din veya inanç özgürlüklerinin özellikle kolektif boyutunu merkeze alarak Türkiye'nin azınlık vakıflarına ilişkin ulusal ve uluslararası yükümlülüklerini inceliyor. Ayrıca, hak ihlallerinin sona ermesi için yetkilileri gerekli tedbirleri almaya ve siyasi parti, sivil toplum örgütleri ve medyayı toplumsal farkındalığın oluşmasına katkı sunmaya çağırıyor.

Politika metni,

- 2008'den Ekim 2022 tarihine kadar azınlıkların yeni bir yönetmelik ihtiyacı doğuran sorunlarına,
- on yıl boyunca seçimlerin engellenmesinin etkilerine,
- azınlıkların ihtiyaç ve taleplerine,
- süregelen müdahalelere ve hak ihlallerine,
- yeni yönetmeliğin hazırlık sürecine,
- yürürlüğe giren yeni yönetmeliğin içerdiği sınırlı ilerlemeye karşılık sebep olduğu sorunlara ve kısıtlamalara,
- yaşanan kritik yasal, yargısal ve idari gelişmelere ve,
- yönetmeliğin insan hakları standartlarıyla uyumlu hale getirilmesi amacıyla çözüm önerilerine yer veriyor.

Politika metni azınlıkların örgütlenme ve din veya inanç özgürlüklerine yönelik müdahaleler ile ilgili önemli bulgular ortaya koyuyor. Öncelikle, yeni yönetmeliğin hazırlık

sürecinde önemli eksiklikler görülüyor. İnsan Hakları Komitesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ve diğer uluslararası insan hakları mekanizmaları ile Anayasa Mahkemesinin ortaya koyduğu ilkeler, yeni yönetmeliğin hazırlık sürecinde ve yapılan düzenlemelerde büyük ölçüde dikkate alınmadı. Yeni yönetmelik, azınlık toplumlarının farklı toplumsal kesimlerinin paydaş olarak yer aldığı bir süreçle hazırlanmadı.

Seçim çevresi, adaylık ve seçmenlik için öngörülen ikamet şartı, seçim tertip heyetlerinin mevcut yönetim kurulu tarafından belirlenmesi ve seçim bürokrasisinin örgütlenme özgürlüğüne müdahale oluşturmaması gibi kritik ve önceden bilinen sorunlar, talep ve ihtiyaçlara aykırı şekilde düzenlendi. Benzer şekilde, tüm itiraz ve eleştirilere rağmen, hastanesi olan vakıfların seçimlerinin ertelenmesi ve bunun için hukuki geçerliliğe sahip herhangi bir gerekçe sunulmamış olması dikkat çekiyor.

Politika metninde ayrıntılı olarak ele alınan yeni yönetmeliğin hazırlık süreci, Türkiye'de azınlıkların özellikle örgütlenme ve din veya inanç özgürlüğünün kolektif boyutu kapsamında korunan haklardan yararlanmasını güvence altına alan etkili yasal ve idari bir sistemin olmadığını gösteriyor. Nitekim geçen on yıl içerisinde azınlıkların temel hak ve özgürlüklerinden yararlanmak için siyasilere talepkar olmak zorunda kaldığı, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), ilgili bakanlıklar, VGM ve yargı kurumlarının sorunların çözümünde etkili olamadığı görülüyor.

Azınlık vakıflarının yönetim kurulu seçimlerinin engellenmesi ile Türkiye'de azınlıkların örgütlenme ve din veya inanç özgürlüklerinin kolektif boyutunun önemli unsurlarının uzun bir süre fiilen askıya alındığı, temel hak ve özgürlüklerin Anayasa'ya aykırı bir şekilde idari işlemlerle sınırlandırıldığı görülüyor. Geçen on yıl içerisinde azınlıkların sınırlı imkanlarla yürüttüğü hukuk mücadelelerinde yargının işlevsiz kaldığı ve sorunların çözümünü siyasi erke bıraktığı anlaşılıyor.

Sonuç olarak, azınlıkların örgütlenme ve din veya inanç özgürlüklerinin kolektif boyutuna yönelik kritik müdahaleleri ve bunların etkisini ortadan kaldırmak için acil olarak atılması gereken birçok adım bulunuyor. Bu adımlardan öne çıkanlar:

- Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunmasına Dair Sözleşme'ye taraf olunmalı, diğer uluslararası sözleşmelerdeki çekinceler kaldırılmalı.
- Ulusal hukukta azınlıkların örgütlenme, din veya inanç özgürlükleri önündeki engeller kaldırılmalı.
- Azınlıkların tüzel kişilik edinebilmesi ve iç işlerinde özgür olma hakkından eşit ve etkili bir şekilde yararlanması için gerekli yasal düzenlemeler, azınlıkların yer aldığı geniş katılımlı bir çalışmayla yapılmalı.
- Fiili eşitliği güvence altına alacak tedbirler hayata geçirilmeli. Bu bağlamda başta okulları ve ibadet yerleri bulunan vakıflar olmak üzere azınlık kurumlarına kamu bütçesinden pay ayrılmalı.
- Yönetmelikte yer alan seçim çevresi, adaylık ve seçmenliğe ilişkin seçici ve ayırıcı müdahalelere son verilmeli, tüm azınlık vakıflarının il genelinde seçim yapmasına imkan tanıyan düzenleme yapılmalı. Kısıtlayıcı denetim mekanizmaları iptal edilmeli ve seçimlerin demokratik bir şekilde gerçekleşmesi güvence altına alınmalı.
- Hastanesi olan vakıfların yönetim kurulu seçimlerini erteleyen 25. madde yürürlükten kaldırılmalı.
- Yargının azınlık haklarına ilişkin etkili bir işlev kazanması için köklü adımlar atılmalı.

Türkiye'nin ulusal ve uluslararası insan hakları standartlarını uygulaması, bunun sağlanması için ise aynı zamanda toplumsal bir farkındalık oluşturulması gerekiyor. Bunun için siyasi partiler ile sivil toplum örgütleri çok önemli bir role sahip. Fakat bu çalışma, azınlık haklarıyla ilgili farkındalığın artması için gazeteci ve medya kuruluşlarının daha fazla ilgisine ihtiyaç olduğunu da gösteriyor. Zira bu çalışmada yararlanılan medya kaynakları büyük ölçüde, azınlıkların büyük zorluklarla sürdürmeye çalıştığı Agos, Sabro ve Şalom gibi gazetelerin haber ve röportajlarına dayanıyor. Ayrıca ele alınan sorunlar, yıllardır Nor Zartonk, Nehna, Avlaremoz ve Düşünce Platformu gibi azınlık örgütlerinin dikkat çekmeye çalıştığı sorunlarla örtüşüyor. Her ne kadar azınlıkların sorunlarını kendi kurumlarıyla ifade etmesi hayati olsa da başka medya kuruluşları sorunların geniş toplum tarafından görünmesine önemli bir katkı sunabilir.

2. Amaç ve metodoloji

Vakıflar Genel Müdürlüğünün, azınlık vakıflarının yönetim kurulu seçimlerini düzenleyen yönetmelik maddelerini 2013 yılında iptal etmesinin ardından vakıf seçimleri on yıla yakın bir süre engellendi. Türkiyeli azınlıklar 2013 yılından bu yana azınlık vakıflarının yönetim kurulu seçimine ilişkin yeni bir yönetmeliğin yürürlüğe girmesini bekliyordu. Yaklaşık on yıl sonra, 18 Haziran 2022 tarihinde yürürlüğe giren Cemaat Vakıfları Seçim Yönetmeliği tartışmaları da beraberinde getirdi. Bu çalışma, ulusal ve uluslararası hukukta yer alan örgütlenme ve din veya inanç özgürlüklerinin temel ilkeleri ışığında yeni yönetmeliğin hazırlanma sürecini, yönetmeliğin getirdiği yenilikleri ve sorunları ele almayı amaçlıyor.

Bu amaçla öncelikle, çalışmanın ihtiyaçlarıyla sınırlı olarak azınlıkların örgütlenme özgürlüğü ve din veya inanç özgürlüğünün kolektif boyutuna ilişkin uluslararası ve ulusal ilkeler ortaya konuluyor. Ardından yeni yönetmeliğin hazırlanma süreci inceleniyor. Yeni yönetmeliğin getirdiği yenilikler ve sorunlar ele alındıktan sonra ise mevcut sorunlara çözüm önerileri sunuluyor.

Bu politika metni hazırlanırken öncelikle, azınlık vakıfları seçimleri ile ilişkili ulusal ve uluslararası standartlar incelendi. Ayrıca, uluslararası ve ulusal mahkeme kararları ile uluslararası mekanizmalar tarafından alınan ilgili kararlar değerlendirildi. Eski yönetmelikteki sorunlar, azınlık vakıflarının talepleri, eski yönetmeliğin iptalinden sonra yaşanan gelişmeler ve yeni yönetmeliğin yayımlanmasının ardından ortaya çıkan tartışmalara dair veri toplamak amacıyla ilgili kurumların raporları incelendi ve yazılı ve çevrimiçi medya taraması yürütüldü. Bunun yanında, sürece dair bilgi sağlayabilecek kişilerle yapılan bireysel görüşmeler ve bilgi edinme başvurusu metne kaynaklık etti. Elde edilebilen veriler metinde ele alınan özgürlüklere ilişkin uluslararası standartlar temel alınarak analiz edildi.



Kaynak: Şalom

Sinagog vakfının da yürütücülerinden olduğu Kadıköy Hemdat İsrail Sinagogu tarihsel koruma çalışmasına katkı sunan uzmanlar ve gönüllüler.

Azınlık kimliğinin korunması, geliştirilmesi ve aktarılması için yaşamsal bir öneme sahip azınlık vakıfları, ibadet yeri, mezarlık ve diğer dinî kurumlar ile okul, hastane, huzurevi, yetimhane ve sosyal yardım amaçlı diğer kurumlardan oluşuyor.

3. Kavramsal çerçeve

Türkiye'deki azınlıklar, nüfusun çoğunluğunun konuştuğu dilden farklı anadillere, dinî inançlara ve etnik kimliklere sahip. Bu nedenle, bu topluluklar yalnızca dinî azınlık değil aynı zamanda etnik ve dilsel azınlıklar. Dolayısıyla, bu çalışma boyunca Türkiyeli azınlıklardan bahsedilirken günlük siyasette ve mevzuatta zaman zaman kullanılan ve ağırlıklı dinî kimliklerini merkeze alan 'cemaat' kelimesi yerine 'azınlık' kelimesi tercih edildi. Bu tercih, Türkiye açısından azınlıkların statüsünü belirleyen Lozan Barış Antlaşmasıyla da uyumlu. Zira Antlaşma'da azınlık haklarının öznesi kategorik bir ayırımla "Müslüman olmayan azınlıklar" olarak belirleniyor. Nitekim, güvence altına alınan haklar da yalnızca dinî temelde değil.¹ Kaldı ki, cemaat veya topluluk anlamına gelen 'community' kelimesi, Uluslararası Daimi Adalet Divanı tarafından da belirli bir soy, dinî inanç, dil ve geleneği bulunan bir topluluğu ifade ettiği ve bu yönüyle azınlık karakterine sahip olduğu şeklinde yorumlanır.² Fakat 'cemaat' yerine, 'azınlık' tanımlamasının tercih edilmesi, Türkiyeli azınlıkların aynı zamanda birer dinî azınlık olduğunu dışlamıyor. Aksine, Türkiyeli azınlıklara mensup bireyler, dinî kimlikleri dolayısıyla din veya inanç özgürlüğünün de özneli. Ancak kavramsal tutarlılığın sağlanması için mevzuata yapılan atıf ve alıntılarda ya da idari teşkilat içerisinde yer alan kurumlardan bahsedilirken düzenlemeye uygun olarak 'cemaat' kelimesi kullanıldı.

Bu çalışmada bahsi geçen 'azınlık vakıfları' veya 'azınlık kurumları' ifadelerini açıklamak gerekir. Bu kurumlar azınlıklara ait ibadet yeri, mezarlık ve diğer dinî kurumlar ile okul, hastane, huzurevi, yetimhane ve sosyal yardım amaçlı diğer kurumlardan oluşuyor. Osmanlı İmparatorluğu döneminde padişah fermanıyla kurulan bu kurumlar, azınlık

¹ Lozan Barış Antlaşması'nın 37. ve 45. maddelerinde azınlıklar dışında "Türkiye'de yaşayanların tümü(ne)", "bütün yurttaşlar(a)", "Türkçeden başka bir dil konuşan yurttaşlar(a)" tanınan haklar için bkz. Oran, B. (2004). *Türkiye'de Azınlıklar, Kavramlar, Teori Lozan, İç Mevzuat, İhtihat, Uygulama*. İletişim Yayınları, İstanbul, s. 72-74; Bayır, D. (2017). *Türk Hukukunda Azınlıklar ve Milliyetçilik*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul, s. 138; Yıldırım, M. *Din veya İnanç Özgürlüğünün Kolektif Boyutu* (Çev. Defne Orhun). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları tarafından yakında yayımlanacaktır, s. 157 vd.

² Permanent Court of International Justice (PCIJ). *Interpretation of the Convention Between Greece and Bulgaria Respecting Reciprocal Emigration, (Question of the "Communities")*, Advisory Opinion No:17 (Series B, No.17), 31 Temmuz 1930, para. 30-32, 72, 84.

kimliğine özgü dinî inanç ve kültürel yaşam ile toplumun iç organizasyonunun temelini oluşturuyor. Cumhuriyet döneminde azınlıkların tüzel kişiliği tanınmayarak, 2762 sayılı ve 1935 tarihli Vakıflar Kanunu ile anılan kurumlara vakıf statüsü verildi.³ 2010 yılında Venedik Komisyonu tarafından da tespit edildiği üzere tercih edilen bu düzenleme yeterli bir koruma sağlamadığı gibi, uluslararası standartlara da uygun değil.⁴ Halen azınlıkların tüzel kişilik elde etmesine elverişli bir yasal düzenleme bulunmuyor. Bu nedenle **azınlıklar tüzel kişiliğin sağladığı güvencelerden yararlanamıyor** ve faaliyetlerini dolaylı olarak 1935 yılında statü verilen vakıflar aracılığıyla yürütmeye çalışıyor.⁵

Söz konusu azınlık vakıfları, bu kurumlar ile bu kurumların faaliyetlerini sürdürmesi için genellikle bağış yoluyla elde edilmiş akarları⁶ yönetiyor. Azınlıkların iç örgütlenmesinin temelini oluşturan azınlık vakıflarının yönetim kurulları, ilgili azınlıklara mensup kişiler tarafından geleneksel olarak demokratik seçimlerle belirleniyor. **Bu kurumlar, Türkiyeli azınlıklar için birbirinden ayrılması güç etnik, dinî ve dilsel farklılıkların, başka bir ifade ile azınlık kimliğinin korunması, geliştirilmesi ve aktarılması için yaşamsal bir öneme sahip.** Dolayısıyla, azınlık vakıflarının kurulması, vakıfların faaliyetleri ve bunlara yönelik müdahaleler, din veya inanç özgürlüğünün olduğu kadar örgütlenme özgürlüğünün de konusunu oluşturuyor.⁷

3 2762 sayılı 5 Haziran 1935 tarihli Vakıflar Kanunu.

4 Venedik Komisyonu, *Türkiye’de Dini Toplulukların Hukuki Statüsü ile İstanbul Ortodoks Patrikliğinin “Ekümenik” Sifatını Kullanma Hakkına dair Görüş*. Belge No: CDL-AD(2010)005, 15 Mart 2010, para. 30 vd.

5 Bu konuda daha detaylı bir inceleme için bkz. Yıldırım, M. *Din veya İnanç Özgürlüğünün Kolektif Boyutu*, s. 197 vd.

6 ‘Akar’ kelimesi, vakıfların amaç ve faaliyetlerinin yerine getirilmesi için gelir getirici şekilde değerlendirilmesi zorunlu taşınır ve taşınmaz mülkleri ifade eder. Bkz. 5737 sayılı ve 20 Şubat 2008 tarihli Vakıflar Kanunu, 3. madde.

7 Bakar, D. (2002). “Uygulamadan Ayrımcılık Örnekleri ve Azınlık Vakıflarının Sorunları”. *Ulusal, Ulusalüstü ve Uluslararası Hukukta Azınlık Hakları* içinde. İstanbul Barosu Yayınları, s. 262-276; Bayır, D. (2017), s. 185-189; Yıldırım, M. *Din veya İnanç Özgürlüğünün Kolektif Boyutu*, s. 259 vd.



Kaynak: r2p.org.ua

AlHM'e göre dini toplulukların tüzel kişilik kazanabilmesi ve dini faaliyetlerini sürdürebilmesi için etkili bir sistem oluşturmak devletlerin pozitif yükümlülüğü.

4. Hukuki çerçeve

4.1 Uluslararası hukuk

Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan azınlıkların hukuki statüsü, 1923 yılında imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile belirlendi. Bu bölümde, Lozan Barış Antlaşması'nın getirdiği yükümlülükler çalışmanın konusu olan azınlıklara ait kurumlar ile sınırlı olarak ele alınacak. Ardından bireysel bir hak olarak örgütlenme özgürlüğü ve din veya inanç özgürlüğünün kolektif boyutunu güvence altına alan diğer uluslararası sözleşmeler ve belgelerde konu hakkında belirlenen standartlar ortaya konulacak. Bu noktada Anayasa'nın 90/5. maddesi uyarınca temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası sözleşmelere anayasal üstünlük tanınmış olduğunu ve sözleşmelerin iç hukuk ile çelişmesi halinde uluslararası sözleşme hükümlerinin esas alınması gerektiğini anımsamak gerekir.

4.1.1 Lozan Barış Antlaşması

Türkiye'nin kurucu anlaşması olan 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması, aynı zamanda iç hukukun bir parçası.⁸ Antlaşma, Türkiye'nin azınlık hakları rejiminin temelini oluşturuyor ve azınlıkların korunmasına ilişkin hükümler 37. ve 45. maddeler arasında yer alıyor.

Antlaşma'nın 37. maddesine göre 38. ve 44. maddeler arasında yer alan hükümler, Türkiye tarafından aksine hiçbir yasal düzenleme, idari işlem veya eylem yapılamayacak temel yasalar olarak kabul ediliyor. Antlaşma'nın 39. maddesi, azınlıkların, Müslümanlara tanınan medeni ve siyasi hakların tamamından eşit bir şekilde yararlanmasını ve kanun önünde eşitlik ilkesini güvence altına alıyor. Ayrıca, yurttaşların mensubu oldukları farklı din, inanç veya mezhep nedeniyle ayrımcı muameleye maruz bırakılmayacağını, başka bir ifade ile ayrımcılık yasağını hüküm altına alıyor.

Antlaşma'nın 40. maddesi, azınlıklara mensup bireylerin diğer yurttaşlar ile hukuki

⁸ Lozan Sulh Muahednamesinin Kabulüne Dair Kanunlar, Sayı: 340, 342, 343. 10 Eylül 1923 tarih ve 22 Sayılı Resmî Gazete. Ayrıca Antlaşma'nın Türkçe tam metni.

ve fiili eşitliğini sağlama yükümlülüğünü getiriyor. Özellikle azınlıkların dinî, sosyal, yardım ve eğitim kurumları kurma, yönetme ve bunları kontrol etmede eşit haklara sahip olacağı ve bu kurumlarda kendi anadillerini kullanabileceği ve din ve inançlarının gereklerini özgürce yerine getirebileceği ifade ediliyor.

Antlaşma'nın 41. maddesi ile ulusal bütçenin eğitim, dinî veya sosyal amaçlar için ayrılan kısmından adil bir pay alma hakkı güvence altına alınıyor. Ne var ki, halihazırda azınlık kurumlarına ödenen bir pay bulunmuyor.⁹ Türkiye, 42. madde ile azınlıklara ait kurumlara tam bir koruma ile gerekli bütün izin ve imkanları sağlamayı kabul ediyor. Bu maddeye göre, yeni azınlık kurumlarının kurulması engellenemeyeceği gibi, diğer özel kurumlara sağlanan tüm imkanlar azınlıklara da sağlanmalı. Oysa, örneğin yeni bir cemaat vakfı kurulmasına olanak tanınmıyor.

Azınlık kurumları ve fiili eşitliği sağlama yükümlülüğü, Milletler Cemiyeti bünyesinde kurulan ve Antlaşma'ya aykırılıkları incelemeye yetkili Uluslararası Daimi Adalet Divanı'nın gündemine de gelmişti. Arnavutluk'taki azınlık okullarını ilgilendiren bir başvuruda konuyu ele alan Adalet Divanına göre, azınlıkların korunması, çoğunluk ile aralarında eksiksiz, gerçek bir eşitliği ve azınlıkların kimliklerine ilişkin farklılıklarını korumasını sağlayacak uygun araçların güvence altına alınmasını gerektirir.¹⁰ Adalet Divanı, azınlıkların kendi kurumlarından yoksun kalması halinde, birbirine kenetlenmiş bu iki gerekliliğin ve dolayısıyla gerçek eşitliğin sağlanamayacağını altını çizmişti. Aksi halde azınlıklar kimliklerinin özünü oluşturan değerlerden feragat etmek zorunda kalır. Bununla beraber, Adalet Divanına göre fiili eşitliğin sağlanması için devletlerin gerektiğinde olumlu anlamda farklı muamelede bulunma yükümlülüğü de bulunur.¹¹ **Dolayısıyla, Lozan Antlaşması uyarınca Türkiye yalnızca azınlık haklarına saygı duymak, yani müdahale etmekten kaçınmakla yükümlü değil. Buna ek olarak, azınlıkların haklarının korunması ve bu haklardan etkin bir şekilde yararlanmasını sağlayacak gerekli yasal, idari ve yargısal düzenlemeleri de yapmalı.**¹²

4.1.2 Uluslararası insan hakları hukuku

Azınlıklar ile din veya inanç gruplarının hak ve özgürlükleri uluslararası insan hakları hukukunun önemli konuları arasında yer alıyor.

Din veya inanç özgürlüğü ile örgütlenme özgürlüğü, Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 18. ve 20. maddelerinde, BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin (MSHS) 18. ve 22. maddelerinde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AIHS) ise 9. ve 11. maddelerinde garanti altına alınıyor. Sırasıyla sözleşmelerin 2, 26, ve 14. maddelerinde yer alan ayrımcılık yasağı ise sözleşmelerin tanıdığı hak ve özgürlüklerden azınlıklara mensup bireylerin de herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmaksızın yararlanmasını güvence altına alıyor.

Avrupa Konseyi tarafından 1995 tarihinde imzaya açılan Ulusal Azınlıkların Korunmasına dair Çerçeve Sözleşme'nin 7 ve 8. maddeleri de, diğerlerinin yanı sıra, azınlıkların örgütlenme ile din veya inanç özgürlüklerini kolektif boyutlarıyla güvenceye alıyor. Fakat, Avrupa Konseyi'nin kurucu üyeleri arasında yer alan Türkiye diğer birkaç ülkeyle birlikte halen Sözleşme'ye taraf olmayı reddediyor.¹³

9 Oran, B. (2004), s. 72; Bayır, D. (2017), s. 140; Yıldırım, M. *Din veya İnanç Özgürlüğünün Kolektif Boyutu*, s. 161.

10 PCIJ. *Minority Schools in Albania, Advisory Opinion No: 26* (Series A/B, No. 64), 6 Nisan 1935, para. 50-52.

11 A.g.k., para. 64-65.

12 Akbulut, O. (2006). *Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Hukuki Sorunlar* (Tez no: 217839) [Doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi, s. 53-55; Yıldırım, M. s. 161.

13 Sözleşme 39 ülkede yürürlükte, Türkiye, Andora, Monako ve Fransa sözleşmeyi imzalamayan dört ülke. Farklı dört ülke ise imzalamış fakat iç hukuklarında onaylamadı. Bkz. *State parties to the Framework Convention for the Protection of National Minorities*.

Türkiye'nin taraf olduğu diğer sözleşmelerden farklı olarak MSHS'nin 27. maddesi azınlıkların korunmasına ilişkin bir düzenleme içeriyor. Maddeye göre etnik, dinî ya da dilsel azınlıkların bulunduğu devletlerde, bu azınlıklara mensup kişiler, kendi gruplarının diğer üyeleri ile birlikte topluluk içerisinde, kendi kültürlerinden yararlanma, kendi dinlerine inanma ve bu dine göre ibadet etme ya da kendi dillerini kullanma hakkından yoksun bırakılamaz. MSHS'nin denetim organı İnsan Hakları Komitesi (Komite veya İHK), 27. maddede düzenlenen bireysel hakların korunmasının, ilgili azınlık grubunun kültürel, dinî ve dilsel farklılıklarının da korunmasına bağlı olduğunu ifade ediyor.¹⁴ Bu yüzden, **Komiteye göre, azınlıklara mensup bireylerin, ilgili grubun diğer mensuplarıyla birlikte, bir topluluk içerisinde, azınlık kimliğinin korunması ve mensuplarının kendi kültür ve dillerinden faydalanması, bunları geliştirmesi, din ve inançlarını ifade edebilmesi için devletin pozitif yükümlülükleri bulunuyor.** Başka bir ifadeyle Komite, devletin, azınlıkların bu haklardan etkin bir şekilde yararlanması için gerekli yasal, idari ve yargısal adımları atmakla yükümlü olduğunu altını çiziyor. O kadar ki, toplulukların kendilerini ilgilendiren hususlarda yapılan düzenlemelere etkili bir şekilde katılımını sağlayacak adımların atılması gerekir.¹⁵

Örgütlenme özgürlüğü, bireylerin ortak amaçlar için başkalarıyla bir araya gelerek bir örgüt kurmasını veya bir örgüte üye olmasını ve hukuka aykırı bir müdahaleyle karşılaşmaksızın özgürce faaliyet yürütmesini, dolayısıyla tüzel kişiliğe sahip olma hakkını güvence altına alır.¹⁶ Bu bağlamda **örgütler, tüzüklerini, yönetim organlarını, karar alma süreçlerini, üyelik koşullarını, faaliyetlerini ve yönetici seçimlerini özgürce belirleyebilmeli.** Dolayısıyla ilgili kurumların özerkliğinin sağlanması gerekir. Aksi halde örgütlenme özgürlüğü anlamını yitirir.¹⁷ BM Örgütlenme Özgürlüğü Özel Raportörü ve AIHM, örgütlenme özgürlüğünün azınlıkların kimliklerini koruması ve geliştirmesi için özellikle önemli olduğunu altını çiziyor.¹⁸ Özel Raportör, devletin örgütlenme özgürlüğüne ilişkin yapacağı düzenleme çalışmalarında, bunlardan etkilenen kesimlerin taslak çalışmalarında kilit paydaş olarak yer alması gerektiğine dikkat çekiyor.¹⁹

“Mahkeme, örgütlenme özgürlüğünün, ulusal ve etnik azınlıklar da dahil olmak üzere, azınlıklara mensup kişiler için özellikle önemli olduğunu ve Avrupa Konseyi Çerçeve Sözleşmesi'nin önsözünde belirtildiği gibi, ‘çoğulcu ve gerçekten demokratik bir toplumun, ulusal bir azınlığa mensup her kişinin etnik, kültürel, dilsel ve dinî kimliğine saygı göstermekle kalmayıp, bu kimliği ifade etme, koruma ve geliştirmelerini sağlayan uygun koşulları da yaratması gerektiğini’ kabul eder. Kuşkusuz, kimliğini ifade etmek ve geliştirmek için bir kurum kurmak, bir azınlığın haklarını korumasına ve sürdürmesine destek olabilir.” – Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

Din veya inanç özgürlüğünün kolektif yönü ise yine herkesin başkalarıyla birlikte özel veya kamuya açık alanlarda ibadet, öğretim, uygulama ve ritüel veya törenlerle dinin gereklerini yerine getirme özgürlüğünü korur. Bu bağlamda bireylerin dinî grupların iç örgütlenmesine katılması, örgütlerinin tüzel kişiliğe erişimi ve örgütlerin özerkliğinin sağlanması büyük bir önem arz eder.²⁰ Din veya inanç özgürlüğünün tam merkezinde

¹⁴ İnsan Hakları Komitesi, 27. maddeye ilişkin 23 sayılı Genel Yorum Beyanı, CCPR/C/21/Rev.1/Add.5, 8 Nisan 1994, para. 6.2.

¹⁵ İnsan Hakları Komitesi (1994). 27. maddeye ilişkin 23 sayılı Genel Yorum Beyanı, para. 6-7.

¹⁶ Karan, U. (2018). Örgütlenme ve toplanma özgürlüğü. Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi – 3. Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi, s. 3.

¹⁷ Karan, U. (2018), s. 16-17; Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (AGİT/DKİHB) ve Venedik Komisyonu. Örgütlenme Özgürlüğüne İlişkin Kılavuz İlkeler. Belge No: CDL-AD(2014)046, 17 Aralık 2014, para. 169; Kiai, M (2012). BM Özel Raportörünün Barışçıl Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğüne İlişkin Raporu. Belge No: A/HRC/20/27, 21 Mayıs 2012 para. 64.

¹⁸ AIHM, *Gorzellik ve diğerleri/Polonya*. Başvuru No: 44158/98, 17 Şubat 2004, para. 93; Kiai, M. (2012), para. 64.

¹⁹ Kiai, M. (2012), 74.

²⁰ Yıldırım, M. *Din veya İnanç Özgürlüğünün Kolektif Boyutu*, s. 55 vd.

bulunan dinî grupların özerkliğinin, çoğulcu ve demokratik bir toplum için vazgeçilmez olduğu kabul edilir. Dinî grubun iç örgütsel yapısının ve mensubiyete ilişkin kuralların korunmadığı durumda, bireylerin din veya inanç özgürlüğünün korunmasından bahsedilemez. Fakat, grubun yalnızca organizasyonel yapısı değil, mensuplarının grubun iç organizasyonuna aktif katılımı da güvence altına alınmalı.²¹ Bu bağlamda AİHM, dinî grupların organizasyonel yapısı söz konusu olduğunda, din veya inanç özgürlüğünü örgütlü yaşamı koruyan örgütlenme özgürlüğü ışığında yorumlar.²² Mahkemeye göre dinî toplulukların tüzel kişilik kazanabilmesi ve dinî faaliyetlerini sürdürebilmesi için etkili bir sistem oluşturmak devletlerin pozitif yükümlülüğü. Ayrıca **Mahkeme, dinî grupların tüzel kişiliklerinin ve dolayısıyla haklarının tanınması için siyasi organ ve partilerin kararlarına ihtiyaç duyulan bir sistemi devletin tarafsızlığı ilkesine aykırı bulur.**²³

Mahkeme, devletin düzenleyici rolünü kullanırken farklı dinî gruplar arasında ya da kendi içlerinde ortaya çıkan ihtilaflarda tarafsız ve nötr kalma yükümlülüğünü vurgular.²⁴ AİHM'e göre devletin rolü, çoğulculuğu engelleyerek gerilimin kaynağını ortadan kaldırmak değil, yarışan grupların birbirini hoşgörmesini sağlamaktır.²⁵ Bu bağlamda, dinî bir cemaatin içerisinde birbirine muhalif gruplardan birini kayırarak grupları tek bir liderlik ve örgütsel yapı altında birleşmeye zorlayan ve bu şekilde diğer dinî grubun kendi iç işlerini bağımsız bir şekilde yürütmeyi sürdürmesine engel olan devletin, din ve inanç özgürlüğünü ihlal ettiği karar vermiştir.²⁶

Yukarıda yer yer bahsedildiği üzere devletlerin anılan haklara ilişkin yükümlülüğü yalnızca saygı duyma, yani müdahale etmemekle sınırlı değil. Devlet ayrıca bireyleri üçüncü kişilerin müdahalelerine karşı korumayı ve söz konusu haklardan etkin bir şekilde yararlanılmasını sağlayacak yasal, idari ve yargısal düzenlemeleri yapma konusunda pozitif yükümlülüğe sahip.²⁷

4.2 Ulusal hukuk

Din veya inanç ile örgütlenme özgürlükleri Anayasa'nın 24. ve 33. maddelerinde düzenleniyor. Yukarıda da bahsedildiği üzere Lozan Antlaşması, iç hukukun bir parçası. Ayrıca Anayasa'nın 90/5. maddesi uyarınca uluslararası insan hakları sözleşmelerinin hükümleri de iç hukukun bir parçası olarak uygulamada kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda kanunlardan önce gelen bir üstünlüğe sahip.

Medeni Kanun'un 101. maddesi, 'belli bir ırk ya da cemaat mensuplarını desteklemek amacıyla' vakıf kurulamayacağını belirtir.²⁸ Türkiye her ne kadar AİHM önüne gelen azınlık mensubu bir başvurucuya ilişkin uyuşmazlıkta, AİHM'e sunduğu tek taraflı deklarasyonla, ilgili kanunun örgütlenme özgürlüğünü ihlal ettiğini kabul etse de henüz Medeni Kanun'da değişiklik yapılmadı.²⁹

21 AİHM, *Hasan ve Çavuş/Bulgaristan*, Başvuru No: 30985/96, 26 Ekim 2000, para. 62; *Svyato- Mykhaylivska Parafiyası/Ukrayna*, Başvuru No:77703/01, 14 Haziran 2007, para. 150; Venedik Komisyonu (2010). *Türkiye'de Dini Cemaatlerin Hukuki Statüsü ile İstanbul Ortodoks Patrikliğinin "Ekümenik" Sıfatını Kullanma Hakkına dair Görüş*, Belge No: 535/2009, para. 50-51. Aynı yönde bkz. *BM Din veya İnanç Özgürlüğü Özel Raportörü Raporu (2019)*. Rapor. Belge No. A/HRC/40/58, 5 Eylül 2019, para. 14.

22 AİHM, *Bessarabia Metropolitan Kilisesi ve Diğerleri/Moldova*, Başvuru No: 45701/99, 13 Aralık 2001, para. 118; Daha detaylı bir inceleme için bkz. Yıldırım, M. s. 96.

23 AİHM, *Magyar Keresztesy Mennonita Egyház ve Diğerleri/Macaristan*, Başvuru No: 70945/11 ve diğerleri, 8 Nisan 2014, para. 90, 102, 115.

24 AİHM, *Müslüman Cemaati Yüksek Ruhani Konseyi/Bulgaristan*, Başvuru No: 39023/97, 16 Aralık 2004, para. 93.

25 A.g.k. 96.

26 A.g.k. 84, 94-96

27 Boyar, O. (2013). *Devletin Pozitif Yükümlülükleri ve Dolaylı Yatay Etki*. Inceoğlu S. (Ed.), *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme* içinde (3. Baskı, s. 53-80). Beta Yayınları, s. 54-55, 71 vd.

28 4721 sayılı ve 22 Kasım 2001 tarihli Türk Medeni Kanunu, madde 101. Bu konuda daha detaylı bir inceleme için, bkz. Yıldırım. M. s. 233 vd.

29 AİHM, *Dağcı/Türkiye*. Başvuru no: 31898/11, 23 Kasım 2021

2019 yılında Anayasa Mahkemesi (AYM), Ermeni toplumunun yeni patrik seçimine ilişkin idarenin seçim yapılmasını engelleyen müdahalelerine karşı yapılan bir başvuruyu ele aldı. Başvuruyu değerlendiren AYM, Müslüman olmayan azınlıkların örgütlenme ile din veya inanç özgürlüklerinin kolektif boyutuna ilişkin önemli bir karara imza attı.³⁰ Özetle, AYM, çoğulcu ve demokratik toplumlarda devletin, bir arada bulunan farklı kimlikler ile aynı kimlikler içerisinde yer alan farklı grupların menfaatlerini uzlaştırmak için tedbirler almasının gerekebileceğini hatırlattı. Fakat, “devletin düzenleyici yetkisini kullanırken ve farklı dinler, mezhepler ve inançlarla ilişkiye girerken nötr ve tarafsız olma ödevi”ne dikkat çekti. Kararda, bu menfaatlerin uzlaştırılması sürecinde öncelikle devletle diyalog yollarının daima açık tutulması gerektiği belirtildi. Ayrıca devletin, azınlık toplumlarının tüm kesimlerini bir araya getirerek, uyumsuzluğun ilgili toplumların geleneklerine, görüş ve yaşam tarzlarına uygun bir biçimde çözümlenmesi için politikalar geliştirmesi ve kendi çözüm önerisini dayatmaması gerektiği vurgulandı. Zira AYM, devletin toplumda var olan görüşlerden veya yaşam tarzlarından birini yanlış kabul etme yetkisine sahip olmadığını altını çizdi.³¹

Kararda idarenin, toplumun iç işlerine, yani örgütlenmesine karışmaktan kaçınması gerektiği, aksi halde müdahalenin zorunlu bir toplumsal ihtiyacı karşılaması gerektiği vurgulandı. Zorunlu bir ihtiyacın karşılandığının kabulü için, öncelikle, müdahalenin bir son çare olarak amaca elverişli, orantılı ve en hafif tedbirlerden oluşması gerektiği ifade edildi. Müdahalenin orantılı olduğunun kabulü için idarenin, hakların kullanımından kaynaklanan yarardan daha ağır basan, korunması gereken bir menfaat olduğunu somut olgulara dayanarak inandırıcı bir şekilde göstermesi gerekir. Aksi halde, AYM’ye göre yapılan müdahale hak ihlali teşkil eder.³²

AYM’nin Ermeni Ortodoks toplumu Patriklik seçimlerine ilişkin tespitleri

Mahkeme, *Levon Berç Kuzukoğlu ve Ohannes Garbis Balmumciyan* davasında, devletin, toplumun kanaat önderleri, din görevlileri, entelektüelleri ve diğer toplumsal kesimlerini bir araya getirerek meselenin diyalog yoluyla toplumun gelenek ve görenekleri ile dinsel gerekliliklere uygun bir şekilde çözümlenmesi için politikalar geliştirmedeğini, aksine kendi çözüm önerisini uygulatarak toplumun hangi tarzda hareket etmesinin yerinde olduğunu belirlediğini tespit etti.³³

Sonuç olarak AYM,

- idari müdahalenin kanuni dayanağı olmadığı,
- Ermeni toplumu tarafından belirlenmesi gerekirken hangi hallerde patrik seçileceğinin İçişleri Bakanlığı tarafından belirlendiği,
- idarenin kendi çözüm önerisini dayattığı ve sorunun diyalog yoluyla çözümünü araştırmadığı,
- başvurucuların müdahale neticesinde toplumun iç organizasyonundan dışlandığı,
- Ermeni toplumunun iç işlerine müdahalenin zorlayıcı bir toplumsal ihtiyacı karşılamadığı gerekçeleriyle din veya inanç özgürlüğünün ihlal edildiğine karar verdi.³⁴

30 AYM, *Levon Berç Kuzukoğlu ve Ohannes Garbis Balmumciyan* [GK], Başvuru No: 2014/17354, 22 Mayıs 2019.

31 A.g.k., para. 95-100.

32 A.g.k., para. 90-95.

33 A.g.k., para. 126.

34 A.g.k., para. 124-132.



Kaynak: Agos

Adalet Bakanı Abdülhamit Gül ve Cumhurbaşkanı sözcüsü İbrahim Kalın'ın 29 Kasım 2020'de azınlıkların dini liderleri ve vakıf yöneticileriyle yaptığı toplantıda yaşanan zorluklar ve sorunlar konuşulmuştu.

5. Cemaat Vakıfları Seçim Yönetmeliği

Yönetmelikler, kanunların uygulanmasını sağlamak üzere idare tarafından hazırlanan kurallardır.³⁵ Dolayısıyla yönetmelikler kanunlara aykırı olamaz. Anayasa'ya göre, temel hak ve özgürlükler yalnızca kanunlarla sınırlanabileceği için bunların yönetmelikler ile sınırlandırılması da mümkün değil.³⁶ Politika metninin bu bölümünde öncelikle azınlık vakıflarının yönetim kurulu seçim ve esaslarını düzenleyen yönetmelik hükümlerinin yürürlükten kaldırılması ve bu nedenle yapılamayan seçimlerin azınlık toplumlarına etkileri ele alınacak. Ardından ihtiyaçlar ve yeni yönetmeliğin hazırlık süreci incelenecek.

5.1 Eski yönetmeliğin yürürlükten kaldırılması ve etkileri

Azınlık vakıflarının yönetim kurulu seçimine ilişkin düzenlemeler 27 Eylül 2008 tarih ve 27010 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Vakıflar Yönetmeliği'nde (eski yönetmelik) yer alıyordu.³⁷ Eski yönetmelikle belirlenen kurallar yönetmeliğin henüz yürürlükte olduğu dönemde dahi azınlık toplumlarını çeşitli sorunlarla karşı karşıya bırakmıştı.³⁸ Bunlar arasında aşağıdaki sorunlar sayılabilir:

- Seçim çevresinin ilgili vakfın bulunduğu ilçe sınırı olarak belirlenmesi;³⁹
- seçim çevresinin il geneline açılması talebinin yalnızca mevcut yönetim kurulunun keyfiyetine bırakılması ve bunun kabulünün ise VGM'nin yapacağı inceleme sonucunda ilçe genelinde yeterli seçmen bulunmaması şartına bağlanması;⁴⁰

35 Bkz. Anayasa'nın 124. maddesi.

36 Bkz. Anayasa'nın 13. maddesi.

37 Bkz. Vakıflar Yönetmeliği, 29-33. maddeleri.

38 2012 yılında Av. Sebu Aslangil, Vakıflar Kanunu hazırlanırken seçimlerin olmazsa olmaz hükümlerini ilettilerini, fakat devlet tarafından dikkate alınmadığını, yasanın ve yönetmeliğin eksik çıktığını aktarmıştı. Bkz. Güreş, S. (2012, 29 Haziran), *Düşünce Platformu seçim tartışmalarına start verdi*. Agos.

39 2008 tarihli Vakıflar Yönetmeliği, 29. madde.

40 Bu durum "toplumun katılımını engelleyen bir silaha" benzetilmişti. Bkz. Güryan, S. (2012, 5 Ocak). *Bu mevzuatla her seçim yeni sorunlara gebe*. Agos.

- seçim kurulunun mevcut vakıf yönetimi tarafından belirlenmesi, seçim usulünün hukuka uygun ve demokratik bir şekilde gerçekleşmesini sağlayacak usuli güvencelerin bulunmaması.⁴¹

Bu durum uygulamada özellikle İstanbul'da ikamet eden azınlıkların kendi vakıflarının, başka bir ifadeyle toplumlarının iç örgütlenmesine gerek aday gerekse seçmen olarak katılması önünde bir engel teşkil ediyordu. Bazı kişiler buldukları ilçede vakıf bulunmadığından hiçbir kurum için aday ya da seçmen olamıyordu.⁴² Öte yandan bu uygulama nedeniyle bazı vakıflar yönetici adayı bulmakta dahi zorlanıyordu. Bazı yönetim kurullarının ilçede kayıtlı birkaç yüz, bazen daha az sayıda kişiyle sınırlı göstermelik seçimler yapması ve vakıfların mal varlıklarına yönelik tasarrufları eleştiri konusu olmuştu.⁴³ Diğer yandan bu durum seçmen taşıma, gerçeğe aykırı liste hazırlama, muhalif seçmenleri ilgili listelere kaydetmeme ve mükerrer oy kullandırma gibi yargıya taşınmış çeşitli usulsüzlükler ve sorunlar yarattı. Bazı yönetim kurulu seçimleri birçok kez anılan nedenlerle iptal edildi.⁴⁴ Bu sorun ve usulsüzlüklerin, azınlıkları kendi kurumlarına yabancılaştırdığı ifade edildi.⁴⁵ Bütün bu tartışmalar azınlık toplumları arasında yeni bir yönetmelik ihtiyacını doğurdu. Eski yönetmeliğe yönelik tartışmalar sonucunda azınlıklar tarafından üzerinde büyük ölçüde uzlaşmış bir yönetmelik taslağı oluşturuldu. Aynı dönemde, 2013 yılında Vakıflar Yönetmeliği'ndeki ilgili hükümler yürürlükten kaldırıldı.⁴⁶

2013 yılında eski yönetmeliğin ilgili maddelerinin yürürlükten kaldırılmasının ardından azınlık vakıflarının yönetim kurulu seçimlerinin yapılması 2022 yılına kadar idare tarafından engellendi. VGM, Vakıflar Kanunu'nun geçici 2. maddesine⁴⁷ aykırı olarak bir genelge ile azınlık "vakıflarının yeni yönetmelik yürürlüğe girinceye kadar, mevcut yöneticilerin görevlerine devam etmelerinin sağlanması, yönetim kurulu seçimi yaptırılmaması ve hazırlanacak yönetmelik ile ilgili vakıfların görüşlerinin VGM'ye gönderilmesi"ni talep etti.⁴⁸ Sonuç olarak, azınlıkların dokuz yıl sürecek yeni yönetmelik beklentisi başladı.

Azınlık vakıflarının seçim yapamamasının etkileri

Azınlık vakıflarının yönetim kurulu seçimi yapmasının engellenmesi çeşitli ve ağır sorunlara neden oldu. Aşağıdakiler bu etkiler arasında sayılabilir:⁴⁹



Seçimler engellendiği için toplumsal yaşama aktif bir şekilde katılmayı arzulayan bireylerin katılım imkanları ortadan kalktı.

Vakıfların amaçlarına uygun olarak faaliyetlerini sürdürmesi ve dolaylı olarak toplumları etkin bir şekilde desteklemesi sekteye uğradı. Azınlık toplumlarının yönetim sistemi zarar gördü. Kimi vakıflarda yönetim kurulları ölüm, istifa gibi nedenlerle azaldı, kimi vakıflardaysa belirsizleşen görev süresinin yarattığı yorgunluk ilgisizliğe neden olabildi. Bu durum bazı vakıfları atıllaştırdı.

41 2008 tarihli Vakıflar Yönetmeliği, 33. madde.

42 Güreh, S. (2012, 29 Haziran).

43 Güreh, S. (2012, 15 Temmuz). *Al gı pave Beyoğlu* (Artık yeter Beyoğlu). Agos; Gültekin, U. (2014, 21 Temmuz). *Azınlıklar üzerinde vesayet var*. Agos Gazetesi; Danzıkyan, Y., Manukyan, M. (2017, 20 Eylül). *Varlıklı büyük vakıflar seçim yapmak istemiyor*. Agos.

44 VGM Genel Müdürü Burhan Ersoy'un ifadesine göre 15 azınlık vakfı seçimi dava konusu olmuştur, bkz. Yılmazcan, M. (2020). *2020 Çalışma Raporu*. Cemaat Vakıfları Temsilcisi. İstanbul, s. 9; *Üç Horan üçüncü kez sandığa* (2012, 17 Kasım). Agos; *Üç Horan davasından insan manzaraları* (2011, 6 Aralık). Agos.

45 Güreh, S. (2012, 29 Haziran); Güryan, S. (2012, 5 Ocak).

46 Bkz. 19 Ocak 2013 tarih ve 28533 sayılı Resmi Gazete.

47 5737 sayılı ve 20 Şubat 2008 tarihli Vakıflar Kanunu, (Mülga, 2 Temmuz 2018) Geçici Madde 2 – *Bu Kanunun ilgili maddelerinde düzenlenmesi öngörülen yönetmelikler en geç altı ay içinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe konulur. Bu yönetmelikler çıkarılıncaya kadar mevcut düzenlemelerin bu Kanuna aykırı olmayan hükümlerinin uygulanmasına devam olunur.*

48 21 Ocak 2013 tarih ve B.021.VGM.012-02-130.99-1565 sayılı Vakıflar Genel Müdürlüğü genelgesi.

49 Bu etkilerin bir kısmı 2015 yılında Cemaat Vakıfları Temsilcisi Toros Alcan tarafından da teyit edilmiştir. Bkz. Yılmazcan Simonet, M. (2016). *2015 Çalışma Raporu*. Cemaat Vakıfları Temsilciliği. İstanbul, s. 46.



Dört yıllık görev süresi dolmasına rağmen yönetimde kalmaya devam eden ve sayıları azalan yönetim kurullarının toplumlarının kolektif mülkleri olan vakıf akarlarına veya yönettikleri hastane, okul, kilise gibi kurumlara ilişkin aldığı önemli kararlar toplum içinde önemli ihtilaflara neden oldu.



Seçim yapılmadığı için ortaya çıkabilen keyfiliklerin denetlenmesi ve ihtilafların demokratik yollarla çözüme kavuşturulma imkanı ortadan kalktı.

Azınlık vakıflarının yönetim kurulu seçimlerini yapamaması toplumların iç dinamiklerine zarar verdi. Azınlıklara mensup bireyler toplumlarının iç örgütlenmesine, yani azınlık kurumlarının yönetimine, dolayısıyla bu kurumların ve toplumun hizmetine, mülklerin idaresine, kültürel ve geleneksel faaliyetlere aktif bir şekilde katılabilmeli. Fakat yönetmelik olmadığı için yönetim kurulu seçimi yapamamak, onların bu haklardan faydalanmasını ve dilediğinde toplumsal yaşama aktif bir şekilde katılmasını engelliyordu. Özellikle yukarıda bahsedilen usulsüzlükler ve görev süresi dolan bazı yönetim kurullarının azınlık toplumlarını ilgilendiren konularda aldığı tartışmalı kararlarla birlikte düşünüldüğünde, seçimsizlik büyük bir huzursuzluğa ve elbette daha da önemlisi hak ihlallerine neden oldu.⁵⁰

Hiçbir vakıf, yöneticilerin bireysel işyeri gibi yönetilemez. Bunu engelleyecek basat etken denetimdir ve en önemli denetim mekanizması düzenli aralıklarla yapılan seçimlerdir. Dolayısıyla, seçim yapamamak, Ermeni toplumunu, seçimsizlikten muzdarip diğer topluluklar gibi, bu açıdan da zaafa düşürmüştür.⁵¹ – Ohannes Kılıçdağı

5.2 İhtiyaçlar ve yeni yönetmeliğin hazırlanma süreci

5.2.1 İhtiyaçlar

Yukarıda özetlenen sorunlar, azınlık toplumlarının güncel koşul ve ihtiyaçlarına uygun yeni düzenleme taleplerini beraberinde getirdi.

Ortak seçim kurulu kurulması - Başta seçmen listelerinin oluşturulması olmak üzere, mevcut yönetim kurullarının ve bunların oluşturduğu seçim tertip heyetlerinin keyfi ve usule aykırı davranışlarının önüne geçebilecek, bağımsızlığı ve tarafsızlığı güvence altına alınmış, her azınlık grubu için ayrı ayrı ortak seçim kurulu kurulması talep edildi. İdareye iletilen farklı yönetmelik taslaklarında dahi ortak seçim kurulu yer aldı ve bu talebin kabul edilmesinin *'devrim niteliğinde'* olacağı vurgulandı.⁵²

Seçim çevresinin genişletilmesi - Eski yönetmelikte vakfın bulunduğu ilçe olarak belirlenen seçim çevresinin, il geneli olarak yeniden düzenlenmesi ihtiyaç ve talepler arasında yer aldı. Zira seçim çevresinin ilçe olarak belirlenmesi, azınlıkların demografik yapıları ile uyumsuzdu. Nüfusları gün geçtikçe azalan azınlık grupları, yaşadıkları il ve ilçelerde de farklı demografik özellikler gösteriyor. Birçok vakfın bulunduğu ilçelerde azınlık nüfusu neredeyse yok denecek kadar azaldı. Bu nedenle, il geneli seçim talebi özünde, azınlık toplumlarının grubun iç örgütlenmesine daha aktif bir şekilde katılma imkanına sahip olma talebi olarak değerlendirilmeli. Zira bu kısıtlama yukarıda bahsedildiği üzere bazı vakıflar için birkaç yüz kişi ile seçim yapılmasına sebep oluyordu. Bir diğer yandan, kilise, okul, hastane ve benzeri azınlık kurumlarının hizmet alanı ilçe ile sınırlı değil, aksine, herkesin

50 Örneğin bkz. Güreh, S. (2012, 21 Temmuz). *Beyoğlu yalana sarıldı*. Agos; *Esayan'da iki eğitmenin görevine son verilmesi tepki yarattı* (2020, 16 Mayıs). Agos.

51 Kılıçdağı, O. (2020, 22 Mayıs). *Devenin boynu*. Agos.

52 Dadıroğlu, A. (2014, 3 Temmuz). *Tüm yönleriyle yeni yönetmelik*. Agos.

yararına çalışan bu kurumlar toplumlarının tamamına ait. Azınlıklar ikametlerinden bağımsız olarak söz konusu kurumlardan yararlanıyor. Düşünce Platformu'nun 2012 tarihli çalışmasında bölgesel seçim sisteminin, nüfusun coğrafi dağılımı, bölgeler arası değişim ve akışkanlığın fazlalığı gibi nedenlerle ihtiyaçları karşılamaya ve başta Rum toplumu olmak üzere diğer azınlıkların demografik yapısına uygun olmadığı tespit edildi.⁵³ Fakat seçimsiz geçen süre boyunca yönetim kurulu üyeliğini sürdüren vakıf yöneticilerinin az da olsa bir kısmının bölgesel seçim çevresinin daha uygun olacağı kanaatinde olduğunu paylaşmak gerekir. Örneğin Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Vakfı Başkanı Bedros Şirinoğlu kendi uygun gördüğü modelin bölgesel seçim olduğunu ifade etmişti.⁵⁴

Seçim bölgesinde ikamet şartının kaldırılması - Diğer bir talep ise eski yönetmelikte yönetim kurulu adaylığı için ilçe olarak belirlenen seçim çevresinde ikamet şartının kaldırılmasıydı. Seçim çevresinin genişletilmesi ihtiyacına ilişkin gerekçeler, adaylık için ikamet şartının kaldırılması talebiyle paralel. Zira ikamet şartı, nüfusu gün geçtikçe azalan azınlık toplumlarının ilçede ikamet eden yönetici adayı bulmasını zorlaştırıyor, hatta bazı hallerde imkansızlaştırıyordu.⁵⁵

Her ne kadar azınlık vakıflarının ihtiyaçları daha fazla çeşitlilik gösterse de yönetim kurulu seçimlerine ilişkin en öne çıkan ihtiyaçlar bu şekilde sıralanabilir. Ancak bütün azınlık gruplarının anılan sorunlarla karşılaşmasının özünde, yukarıda bahsedildiği üzere, gerekli hukuki güvencelerle desteklenmiş bir tüzel kişilikten yoksun bırakılmasının ve toplumlarının iç işlerini mülk idaresine indirgeyen vakıf kurumu ile şekillendirilmesinin olduğu vurgulanmalı. Nitekim azınlık gruplarına mensup bireyler çeşitli vesilelerle bu sorun ve ihtiyacı dile getirdi.⁵⁶

İhtiyaçlar nasıl belirlendi?

Bu politika metnindeki ihtiyaçlar, büyük ölçüde Düşünce Platformu'nun Ekim 2012 tarihli "Cemaat Vakfı Seçimleri İçin Yeni Yönetmelik Taslağı" isimli çalışması esas alınarak belirlendi.⁵⁷ Bu çalışma vakıf yöneticileri, fikir önderleri, bağışçılar, basın mensupları, akademisyen ve hukukçuların görüşlerinin yanı sıra Konda Araştırma ve Danışmanlık Şirketi danışmanlığında, Ermeni toplumu mensuplarıyla yapılan anket çalışmasına ve anket sonuçlarına ilişkin halk toplantılarında yapılan değerlendirmelere dayanıyor. Ayrıca, bütün bu süreç Ermeni toplumu tarafından kurulan Ermeni Vakıflar Birliği (ERVAB)⁵⁸ ve Türkiye Ermenileri Patrikliği ile temas halinde yürütüldü.⁵⁹ Çalışmanın sunumunda, dönemin Vakıflar Meclisi Cemaat Vakıfları Temsilcisi Laki Vingas, ihtiyaçların aynı olduğunu, ERVAB Koordinasyon Kurulu üyesi Harutyun Şanlı ise Musevi ve Rum azınlıklarla yaptığı görüşmelerde seçimlerin İstanbul geneline açılması konusunda mutabık olduklarını belirtmişti.⁶⁰ Bu çalışmanın Patrikhane'de yapılan sunumunda Ermenilere ▶

53 DP (2012). *Yeni Taslak*, s. 16-17. Nitekim, yeni yönetmelikte İstanbul ili için seçim çevresinin bölgesel uygulanacak olması çokça eleştirilmişti, bkz. s. 21 "İhtiyaçlar nasıl belirlendi?".

54 bkz. Yılmazcan Simonetti, M. (2017). *2016 Çalışma Raporu*. Cemaat Vakıfları Temsilciliği, İstanbul, s. 22.

55 DP (2012). *Yeni Taslak*, s. 17. Nitekim, yeni yönetmelikte İstanbul ili için adayların bölgede ikamet etme koşulunu sağlama zorunluluğu bu yönüyle çokça eleştirildi, bkz. s. 21 "İhtiyaçlar nasıl belirlendi?".

56 Bu konuda daha detaylı bilgi için bkz. (Ed.) Koptaş, R., Usta, B. (2016). *Yok Hükümünde, Müslüman Olmayan Cemaatlerin Tüzel Kişilik ve Temsil Sorunu*. Aras Yayıncılık. İstanbul. Ayrıca bazı haber ve röportajlar için bkz. Gültekin, U. (2014, 21 Temmuz); *Seçim sorununu birlikte çözelim* (2012, 17 Kasım); Kuyumciyan, B. (2016, 3 Şubat) *Yönetmelik gitti, yasa geliyor*. Agos; Gültekin, U. (2016, 12 Şubat). *Vakıflar için yasal düzenlemede neler olmalı?* Agos; Kuyumciyan, B. (2016, 11 Mart). *Yalçın Akdoğan'la buluşmada cismani meclis fikri öne çıktı*. Agos; Terbiyeli, C. (2022, 1 Nisan). *Vakıfların esas sorunu yeni yönetmelik mi?* Nehna.

57 Bundan sonra "DP (2012). *Yeni Taslak*" olarak anılacaktır.

58 İlk kez burada anılan ERVAB, 2020 öncesinde [Ermeni] Vakıflar Arası Dayanışma ve İletişim Platformu (VADİP) adıyla çalışmalarına devam ediyordu. Güncel kavramsal tutarlılığın korunması adına çalışma boyunca VADİP için yalnızca ERVAB adı kullanıldı. Doğrudan alıntılar ile atıf ve referans başlıklarında yer alan VADİP ifadesi ise korundu.

59 DP (2012). *Yeni Taslak*, s.6

60 *Seçim sorununu birlikte çözelim* (2012, 17 Kasım). Agos.

- ▶ **ait azınlık vakıflarının büyük çoğunluğu, seçimlerin il geneline açılması ve ortak seçim kurulu kurulması hususunda mutabık kalmıştı.⁶¹ Dolayısıyla bu politika metninde, sınırlı imkanlarla fakat en geniş katılımı hazırlanan ve onay gören bu çalışmanın ihtiyaçların tespitinde yeterli meşruiyeti sağladığı kabul edildi.⁶² Rum azınlıklar tarafından hazırlanan taslak yönetmeliğin de benzer ihtiyaç ve talepleri içerdiği görülüyor.⁶³ Ayrıca, yeni yönetmeliğin yürürlüğe girmesinin ardından farklı azınlık gruplarının sitelerinde yer alan veya mensuplarınca sunulan eleştiriler, ihtiyaçların başlangıçtan bu yana büyük ölçüde bu politika metninde yapılan tespite uygun olduğuna işaret ediyor.⁶⁴**

5.2.2 Yeni yönetmeliğin hazırlanma süreci

Yukarıda da bahsedildiği gibi, 2008 tarihli eski yönetmelik yürürlükten kaldırıldıktan sonra idare tarafından azınlık vakıflarının yeni yönetmelik önerileri sunması talep edildi. Bu talep doğrultusunda aynı yıl içerisinde farklı azınlık gruplarına mensup, farklı kişi ve kurumlarca çeşitli yönetmelik önerileri sunuldu.⁶⁵ Azınlıkların önerileri arasında Ermeni toplumu mensuplarından oluşan Düşünce Platformu'nun hazırladığı 2012 tarihli öneri iki yönüyle öne çıkıyor. Birincisi, yapılan çalışmaya hem Ermeni toplumun farklı kesimleri dahil edildi hem de diğer azınlık toplumlari ile koordinasyon sağlandı. İkincisi, hazırlandığı dönemde geniş çevrelerce büyük ölçüde kabul gördü.⁶⁶

Bilgi edinme hakkı kapsamında, idareye seçim yönetmeliğinin hazırlanmasına ilişkin idari bir komisyon kurulup kurulmadığı, kurulan komisyon içerisinde azınlık toplumlarına mensup farklı kesimlerin bulunup bulunmadığı ve komisyonun çalışmalarını hangi usul ile yürüttüğü gibi sorular yöneltildi. Ancak bu çalışmanın kaleme alındığı tarihte, yasal süresi içerisinde ve sonrasında başvuruya cevap verilmedi. Buna karşılık Cemaat Vakıfları Temsilcisi Can Ustabaşı, azınlıkların bulunduğu katılımcı bir komisyon kurulmadığını, İçişleri Bakan Yardımcısı ve idare bürokratlarının zaman zaman azınlık vakıflarıyla görüşme yaptığını fakat kendisinin bu görüşmelere dahil edilmediğini aktardı. Ustabaşı, idare tarafından hazırlanan taslak yönetmelik resmileşmeden kendisinin görüşüne başvurulmadığını ve bilgilendirilmediğini beyan etti.⁶⁷ Benzer şekilde, basına yansıyan haberlerden, idarenin ve siyasetçilerin azınlık kurumlarıyla genellikle dinî ve resmi gün ve bayramlarda verilen yemeklerde yılda bir veya iki kez bir araya geldiği görülüyor.

Vakıflarla ilgili yönetmelik taslaklarını karara bağlamak, hukuken Vakıflar Meclisinin tesis etmesi gereken bir idari işlem, başka bir ifadeyle bir görev.⁶⁸ Bununla birlikte, yeni seçim yönetmeliğinin hazırlanmasına ilişkin idari sürecin siyasallaştığı gözlemleniyor.

61 Güreş, S. (2012, 8 Aralık). *Ortak aklın ilk zaferi*. Agos.

62 Av. Sebu Aslangil tarafından VGM'ye de iletilen bu çalışmanın PDF versiyonu yazarın dosyasında mevcut (Harut Özer, 8 Eylül 2022, şahsi görüşme).

63 Demir, Y. (2013, 1 Şubat). *Rum toplumu seçim yönetmeliğini tamamladı*. Agos.

64 Bunların birkaçı için bkz. Altaras, N. (2022, 13 Temmuz). *Turkey's New Minority Foundations Regulation Perpetuates State Control*. +Gerçek News; Beylunoğlu, A. M., Dağlıoğlu, E. C. (2022, 20 Haziran). *Cemaat Vakıfları yeni yönetmelikten umutlu ama buruk*. Nehna; Terbiyeli, C. (2022, 22 Haziran). *Yeni yönetmelik yeni sorunlar*. Nehna; Rozental, İ. (2022, 3 Ağustos). *Seçme ve seçilme hakkımı yitirdim!*. Şalom; Ayrıca 2020 yılında bir kısım geçmiş dönem Cemaat Vakıfları Temsilcileri ile yapılan söyleşi için bkz. Kılıçdağı, O. (2020, 14 Haziran). *Vakıf Seçimleri Sorunu*. Youtube; Yeni yönetmeliğe dair toplantı için bkz. Anadolu Din ve İnançları Platformu (2022, 13 Temmuz). *Azınlık Vakıfları ve Seçim Yönetmeliği ADİP Değerlendirme Toplantısı*. Youtube.

65 Yılmazcan, M. (2016). *2015 Çalışma Raporu*. Cemaat Vakıfları Temsilciliği, s. 45; bkz. s. 21 "İhtiyaçlar nasıl belirlendi?"; Gültekin, U. (2014, 21 Temmuz); Demir, Y. (2013, 1 Şubat). *Rum toplumu seçim yönetmeliğini tamamladı*.

66 Benzeri bir çalışmanın diğer azınlık toplumlari içerisinde yapılıp yapılmadığı hakkında bir bilgi bulunmuyor. Fakat her azınlık grubunun kendi önerisini VGM'ye sunulduğu biliniyor. Bkz. Yılmazcan Simonetti, M. (2016). *2015 Çalışma Raporu*. Cemaat Vakıfları Temsilciliği. İstanbul.

67 Cemaat Vakıfları Temsilcisi Can Ustabaşı, kişisel görüşme, 20 Eylül 2022.

68 Bkz. 15 Temmuz 2018 tarihli ve 30479 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum Ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum Ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında (4 numaralı) Cumhurbaşkanlığı Kararnamesininin 693, 698 ve 699. maddeleri.

Kısa sürede hazırlanacağı ifade edilen yönetmeliğin 15 ay boyunca idare tarafından hazırlanmaması nedeniyle, Mart 2014'te dönemin Cemaat Vakıfları Temsilcisi Laki Vingas görevinden istifa etti. Vingas, istifası öncesinde dönemin VGM Genel Müdürü Adnan Ertem'in 'bu işin kendisini aştığını' beyan etmesi üzerine dönemin Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç ile görüşüğünü ve bu çabanın da çözümsüz kalmasının ardından istifa ettiğini açıkladı.⁶⁹ Ardından Arınç, yerel seçimler nedeniyle gecikme olduğunu ve yönetmeliğin Nisan ayında tamamlanacağını beyan ederek Vingas'ın görevine geri dönmesini rica etti.⁷⁰ Aynı dönemde, 2014 yılında bir toplantıda, Ermeni Vakıflar Birliği'nin (ERVAB) idareye ilettiği yönetmelik taslağından ortak seçim kurulu talebinin devletin istemediği gerekçesiyle çıkartılması eleştirildi.⁷¹ Nitekim aşağıda açıklanacağı üzere yeni yönetmelikte ortak seçim kurulu talebi karşılık bulmadı.

Cemaat Vakıfları Temsilcileri tarafından 2015-2021 yılları arasında hazırlanan çalışma raporları incelendiğinde, azınlık vakıflarıyla ve azınlıklara mensup avukatlarla toplantılar yapıldığı anlaşılıyor. Bunun yanında, yeni yönetmeliğin yürürlüğe girmemesinin yarattığı sorunlar ve ihtiyaçların yalnızca VGM Genel Müdürü gibi idari makamlarla değil, Cumhurbaşkanı, Başbakan ve başbakan yardımcıları gibi hükümet üyesi üst düzey siyasilere de tartışıldığı, fakat çabaların sonuçsuz kaldığı görülüyor.⁷² Ayrıca azınlıkların örgütlenme özgürlüğüne yönelik sorunların hükümetin farklı bakanlarıyla pazarlık konusu haline gelmesi eleştirildi ve statü sorununun çözülmesi gerektiği vurgulandı.⁷³ Öte yandan, 2015'te Vakıflar Genel Müdürü, ERVAB'ın ve Rum Vakıfları Derneğinin (RUMVADER) taleplerini çoğunluğun talebi olarak "karar verici" mercilere ilettiğini, bunların yürürlüğe girebilecek şekilde hazır olduğunu açıkladı.⁷⁴ Fakat bahsedildiği üzere yönetmelik 18 Haziran 2022 tarihine kadar yürürlüğe girmedi. VGM, 2020 yılında yönetmelik taslağının Cumhurbaşkanı'na sunulduğunu açıkladı.⁷⁵

Cemaatin yaşlıları daha değişik bir talepte bulunuyor, genç kuşak daha çok yönetimlerde yer almak istiyor ve geleneksel yaklaşımın aksine dar çerçevede değil daha yaygın çevreleri kapsayan seçimler istiyor. Farklı talepler olması bizi sıkıntıya soktu ve açıkçası bunu da aşamadık. Bu nedenle tüm hassasiyetleri göz önünde bulunduran üç farklı taslak oluşturduk. Bunlardan hangisi karar verici merci tarafından uygun görülürse yarın yürürlüğe girebilecek şekilde hazır. Bu taslakları sunarken, RUMVADER ile VADİP'i (ERVAB) çoğunluk olarak değerlendirdik, onların önerilerinin hangi taslakta yer aldığını söyledik ve çoğunluğun tercihi olarak vurguladık – Adnan Ertem, Eski Vakıflar Genel Müdürü

2016 yılında ise yeni yönetmelik tartışmaları yerini yasal düzenleme tartışmalarına bıraktı. Dönemin Başbakan Yardımcısı Yalçın Akdoğan, yönetmeliğin yanı sıra yasal düzenleme çalışmalarına başladığını açıkladı.⁷⁶ Azınlık toplumlara ise bu açıklamayı olumlu karşılamakla birlikte zaman kaybedilmemesi, düzenlemenin azınlık toplumlarını siyasi ilişkilerden bağımsızlaştırması ve her azınlık grubuna kendi sistemini yaratabilme imkanı sağlaması gerektiğini belirtti.⁷⁷ Fakat bugüne kadar herhangi bir yasal düzenleme yapılmadı. Bu açıklamadan bir süre sonra yönetmelik tartışmalarına geri dönüldü.

69 Kılıçdağı, O. (2020, 14 Haziran).

70 Ertani, E. (2014, 3 Nisan). *Arınç'tan Vingas'a yönetmelik güvencesi*. Agos. Aynı yıl Temmuz ayında hala hazırlanmayan yönetmelikle ilgili sorulara cevabında Vingas, azınlık toplumlarının üzerinde vesayet olduğunu, 'geçmişten gelen bir pençe(nin)' azınlıkların demokratik bir toplum olmasını engellediğini ifade etti. Gültekin, U. (2014, 21 Temmuz).

71 Gültekin, U. (2014, 30 Nisan). *Düşünce Platformundan eleştiri yağmuru*. Agos.

72 Yılmazcan Simonetti, M. tarafından hazırlanan raporlar için bkz. *Raporlar*. Cemaat Vakıfları Temsilciliği.

73 Kılıçdağı, O. (2020, 14 Haziran).

74 Kuyumciyan, B. (2015, 27 Şubat). *Seçim Yönetmeliğinde RUMVADER ve VADİP'in teklifleri öne çıkıyor*. Agos.

75 Çapan, M. (2020, 9 Mart). *Azınlık vakıflarında seçim sıkıntısı; düzenleme cumhurbaşkanının masasında*. Independent Türkiye.

76 Kuyumciyan, B. (2016, 3 Şubat). *Yönetmelik gitti, yasa geliyor*. Agos.

77 Gültekin, U. (2016, Şubat 12).

2019 yılına gelindiğinde VGM, yönetmelik çalışmalarının devam ettiğini açıkladı. Ayrıca, çeşitli sebeplerle eksilen vakıf yönetim kurulu üyelerinin, mevcut yönetim tarafından atanarak tamamlanabileceğine ilişkin bir genelge yayımlandı.⁷⁸ **Seçim öngören Vakıflar Kanunu'na ve azınlık toplumlarının geleneklerine aykırı olan bu genelge, azınlıklar tarafından eleştirilerle karşılandı.**⁷⁹ Söz konusu genelge aleyhine açılan davada, Ankara 7. İdare Mahkemesi hak ihlalini tespit etti. Ayrıca, yukarıda bahsedilen 2013 tarihli genelge⁸⁰ ile 2019 tarihli genelgenin iptaline karar verdi.⁸¹ Fakat Ankara Bölge İdare Mahkemesi, bu hususta yerel mahkemenin karar vermeye görevli olmadığı gerekçesiyle kararı bozdu ve davanın Danıştayda görülmesi gerektiğine hükmetti.⁸² Bu çalışmanın yazıldığı tarihte dava dosyasında henüz bir gelişme olmadı.⁸³

Diğer yandan, 2020 yılında iki azınlık mensubu başvuru, seçim yapılması talebiyle VGM'ye başvurdu. VGM ise yönetmeliğin olmaması ve çalışmaların devam ettiği gerekçesiyle talebi reddetti. Başvurucular, yönetmeliğin yayımlanmamasının hizmet kusuru olduğu ve başta din veya inanç ile örgütlenme özgürlükleri olmak üzere çeşitli haklarının ihlal edildiği iddiasıyla idare mahkemesine başvurdu.

İdare ve bölge idare mahkemeleri, azınlık vakıflarının özel hukuk tüzel kişisi olduğu gerekçesiyle yönetim kurulu seçimine ilişkin davanın adli yargı alanında görülmesi gerektiğine karar vererek davaları reddetti.⁸⁴ Oysa ilgili kanun gereği idari eylem ve işlemlerden kaynaklanan davalar açıkça idare mahkemelerinin görev alanında kalıyor.⁸⁵ Başvurucular, itirazlardan sonuç alamayıp Haziran 2021 tarihinde AYM'ye başvurursa da konuyla ilgili henüz bir gelişme yok.

Ayrıca, 2014 yılında adli yargı alanında 23 yıldır seçim yapmayan Balıklı Rum Hastanesi Vakfının yönetim kurulu seçimi yapmasına karar verilmesi için dava açılmıştı. Bakırköy 7. Asliye Hukuk Mahkemesi 2015 yılında yönetmeliğin yürürlükten kaldırıldığı fakat yönetim kurulu seçimlerine ilişkin kuralların yönetmelik ile düzenlenmesi gerektiği için talebin yargı yetkisi dışında olduğuna karar verdi. Karar Yargıtay tarafından da bu şekilde onandı.⁸⁶ Dolayısıyla idare mahkemeleri tarafından işaret edilen yolun etkili bir hukuk yolu olmadığı anlaşılıyor. Başvurucular AYM'ye başvurmuş olsa da, davayla ilgili hala bir gelişme olmadı.⁸⁷

Sonuç olarak, **azınlıkların yönetim kurulu seçimlerinin yapılması, idari müdahale ve hizmet kusurları için açtığı davalarda yargı kurumları etkisiz kaldı.** Mahkemeler tutarsız ve kimi zaman kanuna açıkça aykırı kararlar verdi. AYM, özellikle Balıklı Rum Hastanesi Vakfına karşı açılan dava özelinde makul sürede başvuruyu ele almadı. Bu noktada, tıpkı idari makamlar gibi yargı kurumunun da azınlık vakıflarının yönetim kurulu seçimine ilişkin çözümü siyasi erke bıraktığı söylenebilir. Azınlıklar için şeklen mevcut olan yargı yolları, uygulamada etkisiz kaldı. Dolayısıyla azınlıkların örgütlenme ile din veya inanç özgürlüklerinin güvence altına alınması için yargı nezdinde de etkili bir başvuru yolu bulunmadığı sonucuna ulaşılabilir.

78 11 Mart 2019 tarih ve 84589587-130.99-E.38094 sayılı VGM genelgesi.

79 VGM'den tartışılacak karar: "Vakıflar seçimsiz yönetim kurulu üyesi atayabilir" (2019, 15 Mart). Agos; Vakıflar için yeni genelge (2019, 10 Nisan). Şalom.

80 19 Ocak 2013 tarih ve 28533 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Vakıflar Yönetmeliği'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

81 Vakıf seçimlerini iptal eden genelge hükümsüz. (2021, 23 Mart). Agos.

82 İstinaftan Ankara İdare Mahkemesi'ne: Vakıf seçimleri Danıştay'ın görevi (2021, 21 Haziran). Agos.

83 Av. Sebu Aslangil, kişisel görüşme, 10 Eylül 2022.

84 Ankara 8. İdare Mahkemesinin 29 Aralık 2020 tarihli, 2020/2388 Esas ve 2020/2356 Karar ve 2020/1996 Esas ve 2020/2355 Karar sayılı kararları. İlgili kararlar yazarın dosyasında mevcut.

85 Bkz. 2577 sayılı ve 6 Ocak 1982 tarihli İdari Yargılama Usulü Kanunu, Madde 2.

86 Bakırköy 7. Asliye Hukuk Mahkemesinin 8 Aralık 2015 tarihli, 2014/75 Esas, 2015/493 Karar sayılı kararları.

87 Yargıtay 8. Hukuk Dairesi Başkanlığının 3 Aralık 2018 tarihli 2018/9187 Esas ve 2018/19548 Karar sayılı kararları.

Nihayetinde 18 Haziran 2022 tarih ve 31870 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Cemaat Vakıfları Seçim Yönetmeliği büyük eleştirilerle karşılaştı. Bu noktada, yönetmeliğin hazırlanma süreci, eksikler ve karşılanmayan beklentiler ile ilgili bazı değerlendirmelere yer vermek gerekir. Örneğin, Türkiye Ermenileri Patriği Sahak Maşalyan yeni yönetmeliğin hazırlık sürecinin sınırlı bir danışma ile yürütüldüğünü dile getirdi.⁸⁸

Yönetmeliği hazırlayan resmî mercilerin öngördüğü sıklıkta ve kalitede gayet sınırlı bir istişare süreci yürütüldü. Bize sadece seçim çevresiyle ilgili görüşlerimiz soruldu ve hastanelerin bir yıl sonra seçim yapabileceği söylendi. Ancak Yönetmelik çıkmadan önce yazılı metin ilgili vakıf mercilerine gönderilip geri bildirimler alınıp değerlendirilmedi. Bu konuda dinî ve sivil merkezlerimiz ancak resmî makamların arzuluğu ölçüde ve biçimde istişarelerde bulunabildiler. Bunun da yeterli olmadığı görülmektedir. – Türkiye Ermenileri Patriği, Sahak Maşalyan

Eski Cemaat Vakıfları Temsilcisi Vingas, ‘Çok çaba sarf etmelerine rağmen yetkilileri ihtiyaçlarına ikna’ edemediklerini ifade etti.⁸⁹ 2021 yılında seçilen yeni Cemaat Vakıfları Temsilcisi Can Ustabaşı ise yönetmelik yayımlanmadan önce, idarenin kendisiyle yönetmeliği paylaşmadığını, kendisinden yalnızca görüş alındığını ve yönetmeliğe ‘Ankara’ tarafından şekil verileceğini belirtti.⁹⁰ Ustabaşı, yönetmelik yayımlandıktan sonra ise bugün sorunlu bulunan konular hakkında öncesinde düzenleme yapılmasını talep ettiğini aktardı. Fakat, bunların idare tarafından uygun görülmediğini ve sorunlu hükümlerin düzeltilmesinin VGM gündeminde bulunmadığını ifade etti.⁹¹ Benzer bir açıklama da Patrik Maşalyan’dan geldi. Maşalyan, yaptığı açıklamada, VGM’nin sorunlar hakkında bir değişiklik yapmama iradesi gösterdiğini ifade etti.⁹²

Son olarak, hastanesi bulunan vakıfların seçim yönetmeliğinden dışlanacağını gündeme gelmesine azınlıklar tarafından tepki gösterildiği belirtilmeli. 250’yi aşkın imza taşıyan bir basın açıklaması yapılarak, hastane seçimlerinin ertelenmemesi gerektiği ve bunun hak ihlali ve irade gaspı olduğu vurgulandı.⁹³ Fakat aşağıda açıklanacağı üzere, hastane seçimleri ertelendi.

Süreç tüm bu açıklamalarla birlikte değerlendirildiğinde,

- yönetmeliğin hazırlanma sürecinde gerekli şeffaflığın ve katılımcılığın sağlanmadığı;
- idare hukukunun konusu olan yönetmeliğin hazırlanma sürecinin siyasallaştığı;
- idari kurumların yönetmeliğin hazırlanmasında ve hakların etkin bir şekilde kullanımını sağlamakta yetersiz kaldığı;
- azınlıkların seslerini siyasilere duyurmaya çabalamak zorunda kaldığı görülüyor.

Eski yönetmelik, daha iyisi hazırlanacağı iddiası ile yürürlükten kaldırıldı fakat yeni yönetmelikte yer alan bazı hükümlerin, eskiye kıyasla daha ciddi sorunlara sebep olduğu belirtilebilir. Son olarak, **yönetmeliğin talep ve ihtiyaçlarla bağdaşmaması ve idarenin değişiklik yapmama yönündeki ısrarı karşısında azınlık toplumlarının bir dayatma ile karşı karşıya olduğu söylenebilir.**

88 Manukyan, M. (2022, 2 Eylül). “Kervanı Yolda Düzeceğiz”. Agos, s. 4.

89 Beylunioğlu, A. M., Dağlıoğlu, E. C. (2022, 20 Haziran).

90 Çapan, M. (2022, 2 Nisan). Yeni yönetmelik azınlık vakıfları için yeni bir müdahale mi amaçlıyor?. Gerçek Gündem.

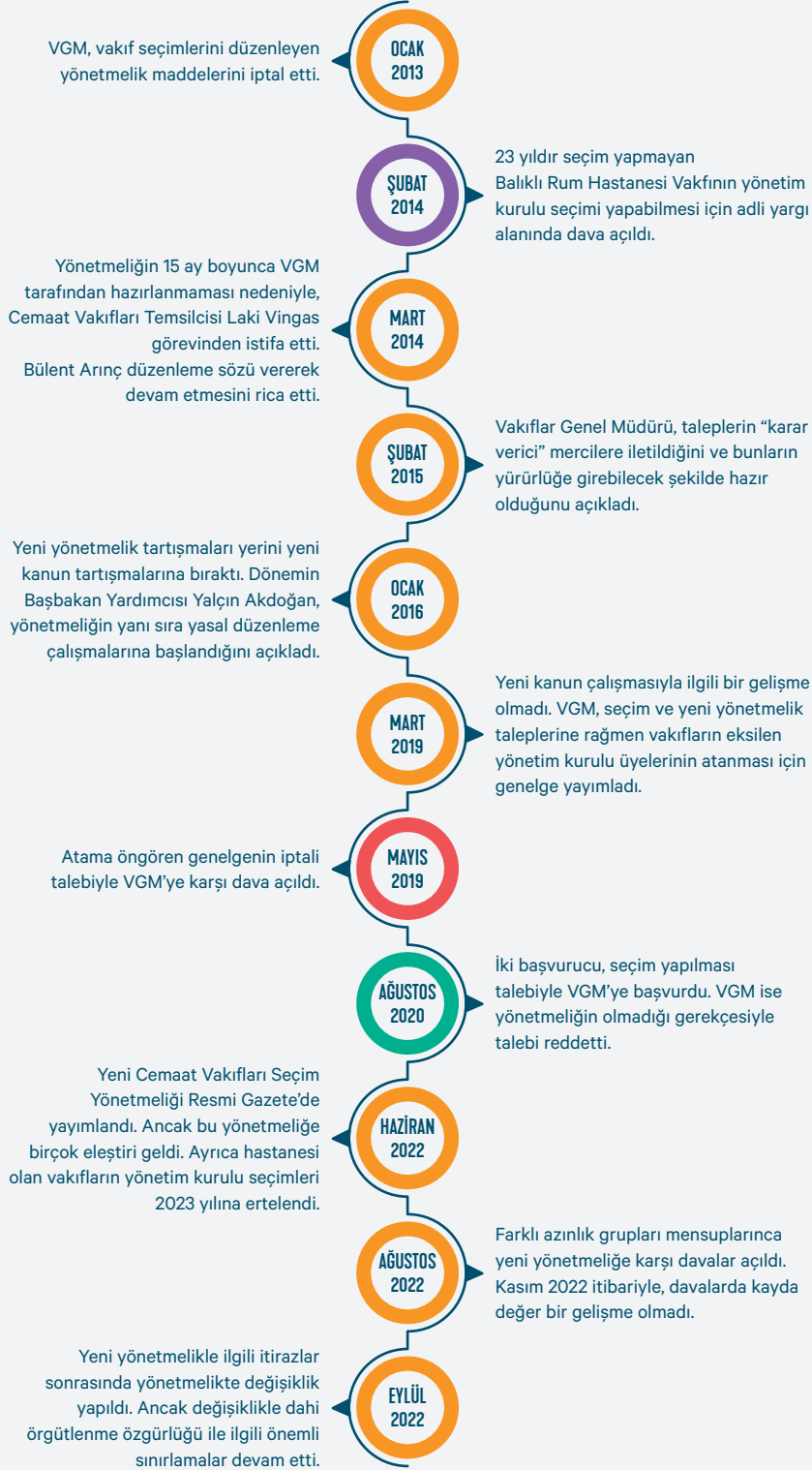
91 Manukyan, M. (2022, 1 Temmuz). Vakıflar çıkış yolu arıyor. Agos, s. 4.

92 “Bölgesel ortak seçmen listeleri oluşturulmalı” (2022, 5 Ağustos). Agos, s. 4.

93 Ermeni toplumundan 250’yi aşkın imza: İrade gaspına hayır (2022, 22 Nisan). Agos.

AZINLIK VAKIFLARI SEÇİM YÖNETMELİĞİ SÜRECİNDE NE OLDU?

Azınlık vakıflarının yönetim kurulu seçimleri on yıla yakın bir süre engellendi ve örgütlenme özgürlüğü fiilen askıya alınmış oldu. Azınlıkların seçimlerin yapılması ve idari müdahale ile hizmet kusurları için açtığı davalarda ise yargı kurumları etkisiz kaldı.



AZINLIK VAKIFLARI SEÇİM YÖNETMELİĞİNE İLİŞKİN DAVA SÜREÇLERİ

BALIKLI RUM HASTANESİ VAKFININ YÖNETİM KURULU SEÇİMİ DAVASI

23 yıldır seçim yapmayan Balıklı Rum Hastanesi Vakfının yönetim kurulu seçimi yapabilmesi için adli yargı alanında dava açıldı.

ŞUBAT 2014

ARALIK 2015

Yargıtay kararı bu şekilde onandı ve başvuru AYM'ye başvurdu.

ARALIK 2018

KASIM 2022

Bakırköy 7. Asliye Hukuk Mahkemesi, yönetim kurulu seçimlerine ilişkin kuralların yönetmelik ile düzenlenmesi gerektiği gerekçesiyle talebin yargı yetkisi dışında olduğuna karar verdi.

Davayla ilgili bir gelişme olmadı.

ATAMA ÖNGÖREN GENELGENİN İPTALİ TALEBİYLE VGM'YE KARŞI AÇILAN DAVA

Atama öngören genelgenin iptali talebiyle VGM'ye karşı dava açıldı.

MAYIS 2019

MART 2021

NİSAN 2021

KASIM 2022

VGM karara itiraz etti. İtirazın ardından, Ankara Bölge İdare Mahkemesi, İdare Mahkemesi'nin usulen bu konuda karar vermeye yetkili olmadığına ve davanın Danıştay'da görülmesi gerektiğine karar verdi.

Ankara 7. İdare Mahkemesi hak ihlali tespit etti ve seçim yönetmeliğini geçersiz ilan eden 2013 tarihli genelgeyi hükümsüz kıldı.

Davayla ilgili bir gelişme olmadı.

YÖNETMELİĞİN YAYIMLANMAMASININ HİZMET KUSURU OLDUĞUNA İLİŞKİN DAVA

İki başvuru, seçim yapılması talebiyle VGM'ye başvurdu. VGM ise yönetmeliğin olmadığı gerekçesiyle talebi reddetti.

AĞUSTOS 2020

EKİM 2020

ARALIK 2020

MAYIS 2021

HAZİRAN 2021

KASIM 2022

İdare mahkemeleri yönetim kurulu seçimine ilişkin davanın adli yargı alanında görülmesi gerektiğine karar vererek davaları reddetti. Karara itiraz edildi.

Başvurucular, yönetmeliğin yayımlanmamasının hizmet kusuru olduğu ve başta din veya inanç ile örgütlenme özgürlükleri olmak üzere çeşitli haklarının ihlal edildiği iddiasıyla idare mahkemesine başvurdu.

Ankara Bölge İdare Mahkemesi aynı gerekçeyle istinaf talebini reddetti.

Davayla ilgili bir gelişme olmadı.



Kaynak: Miran Manukyan, Agos

Cemaat Vakıfları Seçim Yönetmeliği'nin yayımlanmasından sonra Ermeni vakıflarında ilk seçim 16 Ekim 2022'de Ortaköy Vakfı Yönetim Kurulu için yapıldı.

5.3 Yeni yönetmelikteki ilerlemeler ve sorunlar

Bu bölümde eski ve yeni yönetmeliğin hükümleri karşılaştırılarak yukarıdaki açıklamalar ışığında ilerlemeler ve sorunlar ele alınacak. Bir sonraki bölümde ise çözüm önerileri paylaşılacak. Fakat hemen öncesinde, Anayasa'nın 13. maddesi uyarınca temel hak ve özgürlüklerin ancak kanun ile sınırlanabileceğini, başka bir ifadeyle yönetmelik gibi idari işlemlerle sınırlanmasının Anayasa'ya aykırı olduğunu vurgulamak gerekiyor. Dolayısıyla, aşağıda ele alınan **yönetmeliğin getirdiği sınırlamaların kanunilik ilkesine aykırı olduğu ve bu düzenlemelerin hukuki dayanağının bulunmadığı görülüyor. Bu nedenle bu sınırlamalar kendiliğinden hak ihlali teşkil ediyor.**⁹⁴

Seçim çevresi

Eski yönetmeliğin 29. maddesine göre seçim çevresi vakıf hayratının bulunduğu ilçe olarak belirlenmişti. İlgili vakfın başvurusu halinde, müdürlük tarafından yapılan araştırma ile ilçede yeterli seçmen bulunmadığı tespit edilirse seçim çevresi il geneli olarak belirlenebiliyordu.⁹⁵ Yeterli sayı ile ilgili objektif bir kriterin yokluğu eleştiri konusu olurken⁹⁶, ilgili düzenlemenin azınlık toplumlarına mensup bireylerin il genelinde seçim yapma talebinde bulunmasına imkan tanımadığı ve bu müracaatı yalnızca ilgili vakfın keyfiyetine bıraktığı da belirtilmeli.

Buna karşılık yeni yönetmeliğin 6. maddesinde seçim çevresi için ikili bir düzenleme yoluna gidildi. İstanbul dışındaki vakıflar için seçim çevresi il geneli olarak belirlendi. Aynı maddede İstanbul dışındaki vakıflara daha geniş bir seçim çevresi belirlenmesi için VGM'ye başvuru hakkı tanındı. Bu durumun talep ve ihtiyaçlara uygun, önemli bir ilerleme olduğu vurgulanmalı. Fakat, seçim çevresini belirleme hakkının ilgili vakfa ait olması gerekirken, VGM'nin onayının aranması örgütlenme özgürlüğüne müdahale teşkil ediyor. Öte yandan İstanbul ili için seçimlerin, milletvekili seçimlerinde uygulanan seçim

⁹⁴ Bkz. AYM, *Levon Berç Kuzukoğlu ve Ohannes Garbis Balmumciyan* [GK], para. 71 vd.

⁹⁵ Vakfın bulunduğu ilde de yeterli seçmen bulunmaması halinde, VGM tarafından seçmen sayısı en yüksek komşu il seçim çevresi ilan ediliyordu.

⁹⁶ Kılıçdağı, O. (2020, 14 Haziran).

çevreleri esas alınarak belirlenmesi, başka bir ifadeyle bölgesel seçim yapılması öngörüldü. Ayrıca, daha önce azınlık vakıflarına il genelinde seçim yapılması için tanınan müracaat hakkı da ortadan kaldırıldı.

İstanbul ili için bu durum seçim çevresinin genişlemesi bağlamında şüphesiz bir ilerleme olarak değerlendirilebilir. Fakat bu düzenleme aynı zamanda hala azınlıkların örgütlenme özgürlüğüne önemli bir sınırlama getiriyor. Örneğin, Bakırköy'de ikamet eden ve çocukluğunda Şişli'de bir kilisede vaftiz olmuş, gençliğinde bu kiliseye hizmet etmiş ve Beyoğlu'ndaki bir okulda dört yıl eğitim almış bir kişi söz konusu olsun. Bu kişi sonrasında Kadıköy'de bir kilisede dinî merasimle evlenebilir, Adalar'daki bir kilisede çocuğunu vaftiz ettirebilir ve çocuğu başka bir bölgede okula gidebilir. Ancak, bu kişi ikamet şartı nedeniyle Bakırköy dışındaki kurumların tamamının yönetim ve denetiminden dışlanacaktır. Aynı derecede önemli bir başka husus ise, geleneksel olarak seçimlerini il genelinde yapan vakıflara dahi bu olanağın tanınmaması.⁹⁷

Bunun yanı sıra, eski yönetmelikte seçimlerin il geneline açılmasına olanak sağlayan düzenlemenin yeni yönetmelikten dışlanması ikinci bir sınırlama olarak karşımıza çıkıyor. Her ne kadar ulusal ve uluslararası standartlarla bağdaşmasa da böylesi bir düzenleme için idarenin takdir yetkisinin bulunduğu varsayımında bulunulsa dahi, seçimlerini il genelinde yapmak isteyen vakıflara bu imkanın tanınmaması hukuka aykırı. Kaldı ki, yalnızca vakıflar değil, azınlıklara mensup bireylerin dahi il genelinde seçim talep edebilmesi gerekir. Aksi yöndeki yaklaşım azınlıklara mensup bireylerin kendi vakıflarına ve dolayısıyla toplumlarının iç örgütlenmesine katılma haklarını dışlar ve katılıma engel oluşturur. İlgili vakıfların azınlık toplumlarının iç örgütlenmesinin bir parçası olduğu unutulmamalı.

Son olarak, Av. Setrak Davuthan tarafından da ifade edildiği üzere Yüksek Seçim Kurulunun tespit ettiği milletvekili sayısı ve ilgili ilin demografik özellikleri dikkate alınarak belirlenen seçim bölgelerinin, hangi objektif kriterlerle azınlıkların demografik yapılarına uygun olduğu izaha muhtaç.⁹⁸ **Nitekim bu durum, nüfusça kalabalık fakat vakıf sayısı az olan bölgelerde veya tam tersi halde adaletsiz sonuçlar yaratıyor.**⁹⁹

Yönetmeliğin yürürlüğe girmesinin ardından kamu görevlileriyle ile birçok toplantı yapıldı. 10 Eylül 2022'de İçişleri Bakanı Süleyman Soylu ile yapılan toplantıda vakıf sayısı on beşin altında olan azınlık toplumlarının İstanbul ili genelinde seçim yapmasına olanak tanınacağı ifade edildi.¹⁰⁰ Ardından 17 Eylül 2022 tarihinde yürürlüğe giren bir başka yönetmelikle seçim çevresinde bu yönde değişikliğe gidildi.¹⁰¹ Dolayısıyla, İstanbul ilinde on beşten fazla vakfı olan Ermeni ve Rum toplumları, bütün talep ve ihtiyaçlara rağmen bundan yararlanamayacak. **Belirlenen on beş vakıf kriteri, Ermeni ve Rum vakıflarını dışarıda bırakıyor ve herhangi bir objektif kriterle dayanmıyor.**

Sonuç olarak İstanbul özelinde bölgesel seçim çevresi düzenlemesi azınlık toplumlarının yukarıda açıklanan talep ve ihtiyaçlarıyla¹⁰² bağdaşmıyor. Kaldı ki, yalnızca İstanbul'da

97 Manukyan, M. (2022, 1 Temmuz); Erdinç, İ., Manukyan, M. (2022, 2 Eylül).

98 Davuthan, S. (2022, 24 Haziran). *Yeni yönetmelik ne getiriyor?* Agos, s. 6.

99 Anadolu Din ve İnançları Platformu ADİP (2022, 13 Temmuz); bkz. Manukyan, M. (2022, 22 Temmuz). *"Adaylar için ikametgah şartı sıkıntı yaratıyor"* Agos, s. 5.

100 *Vakıf seçimleri için toplantı: Seçmen listeleri bölgesel sisteme göre olacak* (2022, 10 Eylül). Agos.

101 Cemaat Vakıfları Seçim Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, 17 Eylül 2022 tarihinde 31956 sayılı Resmi Gazete yayımlandı.

102 Bu noktada görünür olarak yalnızca Patrik Maşalyan ve Surp Pirgıç Ermeni Hastanesi Vakfı Başkanı Bedros Şirinoğlu'nun açıkça bölgesel seçimin uygun olduğu görüşünü paylaştığını vurgulamak gerekir. Buna karşılık farklı azınlık toplumlarına ait birçok vakıf il bazında seçim talebinde bulundu veya bölgesel seçim düzenlemesini eleştirdi. Örneğin RUMVADER başkanı, bölgesel seçim düzenlemesini Rum toplumu için yıkıcı bir karar olarak tanımladı. Bkz. *Patrik Maşalyan: Semt bazında seçimler kabulümüz değildir* (2022, 7 Haziran). Agos ; Manukyan, M. (2022, 1 Temmuz); Erdinç, İ. (2022, 24 Haziran). *"Olumlu ama beklentileri karşılamadı"*. Agos, s. 4; Erdinç, İ., Manukyan, M. (2022, 2 Eylül). *Vakıflardan yeni seçim başvuruları*. Agos, s. 4.

bulunan vakıflar için il genelinde seçim çevresinden farklı bir düzenlemeyi gerektiren objektif bir neden de ortaya koyulmuş değil. **Bu seçici düzenleme birçok yönden azınlıkların örgütlenme özgürlüğüne ayrımcı ve demokratik bir toplumda gerekli olmayan, orantısız bir sınırlama getiriyor.**

Seçmen ve adaylık şartları

Eski yönetmelikte gerek adaylık gerekse seçmenlik için aranan şartlardan biri, seçim çevresinde ikamet ediyor olma. Bu durum, yukarıda açıklandığı üzere azınlık toplumlari için eleştiri konusu olmuştur.

Buna karşılık yeni yönetmelik bu yönde bir iyileştirme sağlamak yerine, aksine, mevcut ikamet koşulunu ağırlaştırdı. Yeni yönetmeliğin 8 ve 9. maddelerine göre hem seçmenler hem de adaylar en az altı aydan beri ilgili seçim çevresinde ikamet etmek zorunda. İlk bakışta seçim süreçlerindeki seçmen taşıma gibi bazı usulsüzlüklerin giderilmesi hedeflenmekte gibi gözükse de öngörülen sınırlandırma orantılı değil. Zira İstanbul'da da seçimler il geneline açılarak örgütlenme özgürlüğü kısıtlanmadan aynı sonuca ulaşmak mümkün. Bu yolla hem daha katılımcı ve demokratik bir seçim hakkı sağlama hem de seçmen taşıma gibi usulsüzlüklerin önüne geçme imkanı varken, aksi yönde yapılan düzenleme ölçülülük ilkesiyle bağdaşmıyor. Üstelik, yönetmeliğin geçici 1. maddesiyle seçimlerin yıl sonuna kadar tamamlanması öngörüldüğü için seçimden önceki altı ay içerisinde herhangi bir sebeple ikametini değiştirmek zorunda kalan kişiler ne seçmen ne de aday olarak sürece müdahil olabilecekler.

İstanbul nüfus hareketliliğinin çeşitli sebeplerle yüksek olduğu bir şehir. Üstelik azınlık toplumlarının nüfuslarının günbegün azaldığı göz önünde bulundurulduğunda, **ikamet şartı içeren mevcut düzenleme katılımcı ve demokratik bir seçim ortamına imkan sağlamadığı gibi, azınlık toplumlari yönetici adayı bulmakta dahi zorlanabilir.**¹⁰³ Bu düzenleme, azınlık vakıflarının yönetim kurulu adaylığıyla ilgili kendi düzenlemelerini yapmalarına engel olduğu için örgütlenme özgürlüğüne müdahale oluşturuyor. 17 Eylül 2022 tarihli değişiklik ile birlikte bazı azınlık grupları için seçim çevresinin il geneli olarak uygulanacak olması, bu sorunu ilgili gruplar için önemli ölçüde giderebilir. Fakat İstanbul'da sayıca on beş vakıftan az vakfa sahip olma gibi objektif nedenlerden uzak bir kritere dayanan bu uygulama diğer azınlık grupları açısından ayrımcılık teşkil ediyor. Bu nedenlerle, yapılan yeni düzenleme gerek ulusal gerekse uluslararası yükümlülüklerle bağdaşmıyor ve hak ihlali sebebe oluyor.

Yönetim kurulunun oluşumu ve görev süresi

Eski yönetmeliğin 30. maddesine göre kural olarak dört yıl için seçilen yönetim kurulunun yedi üyeden oluşturulması kararlaştırılmıştı. Azınlık mensuplarının sayısının yetersizliği halinde en az üç kişiyle yönetim kurulu oluşturulması ya da vakfın işleyişi açısından daha fazla üyeye ihtiyaç duyulması halinde VGM'nin olumlu görüşü ile bu sayının artırılması mümkündür.

Yeni yönetmeliğin 5. maddesinde önemli bir değişikliğe gidilerek yönetim kurullarını daha az sayıda kişiyle oluşturma imkanı ortadan kaldırıldı. Yönetim kurulları için herhangi bir rekabet ihtimali bulunmadığı ve her vakfın tek bir liste ile seçim yaptığı varsayımında dahi 539 yönetici adayının bulunması gerekiyor. **Seçim çevresinde ikamet şartıyla birlikte düşünüldüğünde bu durumun sebep olduğu bürokratik engeller büyük olasılıkla bazı azınlık vakıflarının seçim yapamaması ve yöneticisiz kalmasına sebep olacak.**¹⁰⁴

¹⁰³ Bkz. Manukyan, M. (2022, 22 Temmuz), s. 5.

¹⁰⁴ A.g.k.

Başta Rum toplumu olmak üzere nüfusları gün geçtikçe azalan azınlık grupları bu düzenlemeden olumsuz etkilenecek.

Ayrıca yeni yönetmelik, dört yıllık görev süresini de beş yıla çıkarıyor. Sayıları günden güne azalan azınlık toplumları için seçim sürecinin yarattığı bürokratik yoğunluğu daha geniş bir zamana yayması yönüyle olumlu olarak değerlendirilebilir. Fakat aynı zamanda, seçim süreçlerinin azınlık toplumları içerisinde yarattığı dinamizmin ertelenmesi, azınlık mensuplarının kurumlara olan ilgisine zarar verebilir.

Nitekim yeni yönetmeliğin on yıl boyunca yürürlüğe girmemesinin sonuçlarından birinin de bu olduğu ifade edildi.¹⁰⁵ Kaldı ki seçimler, bu kurumların iyi işlemesi ve toplum tarafından denetlenmesi için azınlık toplumlarının elindeki en önemli araç. Bu tercihin azınlık toplumlarına bırakılması, örgütlenme özgürlüğü ve dolayısıyla kurumların iç işlemlerinde özgür olması ilkesiyle daha uyumlu olur.

Son olarak, yeni yönetmeliğin 9. maddesinde yer alan, yönetim kurulunda birinci dereceden kan bağı olan en fazla iki kişinin görev alabileceğine ilişkin düzenleme olumlu bir gelişme olarak yorumlanabilir. Bu yolla aynı aileye mensup kişilerin aynı vakfın yönetim kurulunda yer alması halinde ortaya çıkabilecek menfaat çatışmasına engel olunmaya çalışıldığı söylenebilir. Ayrıca bu durum yönetim kurullarının daha çoğulcu bir şekilde oluşturulmasına da dolaylı bir katkı sağlar.

Seçim tertip heyeti, tarafsızlık ve seçim güvenliği

Yukarıda ifade edildiği üzere tarafsızlığı ve bağımsızlığı güvence altına alınmış ortak seçim kurulu en önemli talep ve ihtiyaçlar arasında yer alıyordu. Nitekim eski yönetmeliğin 33. maddesi uyarınca mevcut yönetim kurullarının oluşturduğu seçim tertip heyetleri hem yargıya dahi taşınan çeşitli hak ihlallerine neden oluyor hem de bürokratik bir külfete sebep oluyordu. Yeni yönetmeliğin 10. maddesiyle bu durum göz ardı edilerek, beş asıl ve iki yedek üyeden oluşacak seçim tertip heyetlerinin yine her bir vakıf tarafından, her seçim için ayrı ayrı mevcut yönetim kurulları tarafından belirlenmesi kararlaştırıldı.

Yeni yönetmeliğe göre, seçim tertip heyeti ve seçmen listeleri yine mevcut yönetim kurulu tarafından oluşturulmalı. Eski yönetmelikten farklı olarak, tertip heyeti asil ve yedek üyelerinin en fazla ikisinin mevcut yönetim kurulundan belirlenmesi ve bu kişilerin yapılacak seçimlerde aday olamaması şartı getirildi.¹⁰⁶ Fakat tertip heyetinin mevcut yönetim kurulu tarafından belirleniyor olması karşısında bunun herhangi bir güvence teşkil etmediğini kabul etmek gerekir. Seçim tertip heyeti, seçmen ve adayların yönetmeliğe uygunluğunu denetleyerek oluşturduğu nihai listeyi vakıflar bölge müdürlüğüne bildirecek. Yine sandık görevlileri ve seçim tasnif kurulu da bu seçim tertip heyeti üyelerince belirlenecek. Sandık görevlileri ve seçim tasnif kurulu üyelerinin mevcut yönetim kurulu üyelerinden oluşturulması önünde bir engel yok.

Bunların yanı sıra, özellikle seçmen ve aday listelerine ilişkin itirazlar da seçim öncesinde yine bu seçim tertip heyetine yapılacak ve heyet tarafından karara bağlanacak.¹⁰⁷ **Tertip heyetinin sahip olduğu yetkiler ve bu heyetin mevcut yönetim kurulu tarafından belirleniyor olması seçimleri asgari demokratik güvencelerden yoksun hale getiriyor ve tarafsızlık ve bağımsızlık ilkelerini ortadan kaldırıyor.**¹⁰⁸ Hatta, mevcut düzenleme geçmişte

¹⁰⁵ Bkz. Bölüm 4.1.

¹⁰⁶ Bkz. Yönetmeliğin 11. maddesi.

¹⁰⁷ Bkz. Yönetmeliğin 12, 13 ve 14. maddeleri.

¹⁰⁸ Venedik Komisyonu, genel seçimlere ilişkin yayımladığı raporda seçim komisyonlarının oluşumuna maksimum tarafsızlık ve siyasal manipülasyondan bağımsızlık ilkelerinin rehberlik etmesi gerektiğini vurgulamıştı. Bkz. Venice Commission (2020). *Report on electoral law and electoral administration in Europe*. Doc. No: CDL-AD(2020)023, para. 26-27.

olduğu gibi bir takım usulsüzlük iddialarını gündeme getirmeye dahi başladı.¹⁰⁹

Öte yandan, her bir vakıf seçimi için ayrı ayrı beş asil ve iki yedek üyeden oluşacak seçim tertip heyetlerinin oluşturulması büyük bir bürokratik külfet teşkil ediyor. Eski Cemaat Vakıfları Temsilcisi Alcan, ortak seçim kurulu talebinin bütün azınlık grupları tarafından talep edildiğini anımsattıktan sonra mevcut durumun “içinden çıkılmaz boyutlara” gelebileceğini ifade etti.¹¹⁰ Kılıçdağı ise bunun azınlıkların toplumsal halleriyle bağdaşmadığını vurguladı.¹¹¹

Ortak seçim kurulu, 2014 yılında azınlık toplumları tarafından uygulamadaki sorunların giderilmesi, seçimlerin tarafsızlığı ve bağımsızlığının güvence altına alınması amacıyla talep edilmişti.¹¹² Daha iyisinin hazırlanacağı gerekçesiyle eski yönetmeliğin yürürlükten kaldırıldığı göz önüne alındığında, idare tarafından yapılan düzenlemenin usuli güvenceler sağlamadığı açık. **Aksine düzenleme, azınlık toplumlarını daha zahmetli bürokratik engellerle ve yargıya taşınması muhtemel usulsüzlüklerle karşı karşıya bırakıyor.**

Usulsüzlük tartışmalarının gündeme gelmesinin ardından 17 Eylül 2022 tarihli düzenleme¹¹³ ile yönetmeliğin 10. ve 13. maddelerinde değişiklik yapıldı. Buna göre azınlık vakıfları, halihazırda vakıflarına kayıtlı seçmen listelerini değil, seçim çevresindeki seçmenlik şartlarını karşılayan tüm mensupları içeren seçmen listelerini hazırlamak ve bildirmekle yükümlü kılındı. Seçim tertip heyetlerinin Merkezi Nüfus İdaresi Sistemine (MERNİS) erişme imkanı bulunmadığı düşünüldüğünde, bunun nasıl uygulanacağı belirsizlik içeriyor. Seçim tertip heyetleri gerekli yetkilere sahip değil. Bu düzenleme de, ilgili seçim tertip heyetinin niyetinden bağımsız olarak, tüm seçmenleri içeren bir liste hazırlanması için yeterli değil. Uygulamada bu durum, aynı seçim çevresinde bulunan vakıfların güçlü bir iş birliğini gerektiriyor. Görüldüğü üzere ortak seçim kurulu ihtiyacı kendisini dayatıyor.

Vesayet ve seçim bürokrasisi

Yeni yönetmelik ile eski yönetmelikte olmayan birçok süre, bilgilendirme, denetim ve onay süreçleri öngörüldü. Eskisine benzer şekilde, yeni yönetmeliğin 10. maddesine göre herhangi bir azınlık vakfının seçim kararı alması halinde ilgili yönetim kurulu kararı, seçim çevresi, seçmen listesi ve seçim tertip heyetinin kimlerden oluştuğu vakıflar bölge müdürlüğüne bildirilmeli. Fakat eski yönetmelikten farklı olarak seçim işlemlerine devam edilebilmesi, vakıflar bölge müdürlüğü tarafından ilgili vakfa bildirim sonrasında **yetki belgesi** verilmesi şartına bağlandı. İlgili müdürlüğün hangi kesin süre içerisinde bu belgeyi sağlayacağı ise belirtilmiyor.

Eski yönetmelikte olmayan bir başka yeni düzenleme yeni yönetmeliğin 12. maddesinde yer alıyor. Yönetim kurulu adayları seçim tertip heyetine başvurduktan sonra tertip heyeti bu aday listesini bölge müdürlüğüne bildirmekle yükümlü kılındı. Adaylık, bölge müdürlüğü tarafından adaylık koşulları incelendikten sonra verilecek kesin onay şartına bağlandı. Onay verilmemesi halinde, adayların seçime katılması mümkün değil. Yine, ilgili müdürlüğün hangi kesin süre içerisinde onay vereceği düzenlenmiyor.

¹⁰⁹ Ortaköy Kilisesi Vakfı, yaklaşık 18 bin kişilik seçmen sayısına rağmen 800 seçmen ile seçim başvurusu yaptı ve VGM başvuruyu kabul etti. Benzer bir başvuru da Büyükdere Kilisesi Vakfı tarafından yapıldı. Bilahare Patrik Maşalyan, Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan müdahale talep etti. 7 Eylül 2022'de Valilikte yapılan toplantıda ilgili başvuruların iptal edileceği belirtildi. Bkz. *Cumhurbaşkanı Erdoğan'a 'müdahale' talebi* (2022, 26 Ağustos). Agos, s. 5; *Vakıf seçimleri için Valilik'te toplantı* (2022, 9 Eylül). Agos, s. 4.

¹¹⁰ Erdinç, İ. (2022, 24 Haziran), s. 4.

¹¹¹ Kılıçdağı, O. (2022, 24 Haziran). *Yeni yönetmeliğin anatomisi*. Agos, s. 5.

¹¹² Dadıroğlu, A. (2014, 3 Temmuz).

¹¹³ Cemaat Vakıfları Seçim Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, 17 Eylül 2022 tarihinde 31956 sayılı Resmî Gazete'de yayımlandı.



Surp Pirgiç Ermeni Hastanesi - Yönetmelikte bir istisna getirilerek hastanesi olan vakıfların yönetim kurulu seçimleri 2023 yılına ertelendi.

Söz konusu düzenlemeler idareye daha fazla müdahale alanı açıyor. Sonuç olarak düzenleme, özellikle vakıf seçimleri ile seçim tertip heyeti üyeleri ve yönetim kurulu adaylarını idarenin onayına tabi kılıyor. Böylece hukuka aykırı olarak idareye Vakıflar Kanunu'nda bulunmayan bir yetki veriliyor.

Kaldı ki mevcut düzenleme yeterli hukuki öngörülebilirliği sağlamıyor. İdarenin onay ve yetki belgelerini hangi sürede temin etmesi gerektiği açık değil. Bu bağlamda yürürlükteki mevzuat uyarınca idarenin 30 gün hareketsiz kalması halinde bunun kendiliğinden seçim talebinin, seçim tertip heyetinin veya adayların reddi anlamına geleceği dikkate alınmalı.¹¹⁴ **Azınlık vakıflarının özgür yönetim kurulu seçmesini engelleyen ve çeşitli aşamalarda idarenin onayını gerektiren bu düzenlemeler örgütlenme özgürlüğü ve azınlık vakıflarının iç işlerinde özgür olma hakkı ile bağdaşmıyor.**¹¹⁵

Öte yandan eski yönetmelikten farklı olarak yeni yönetmelik, seçim tertip heyetinin seçim sürecinde birçok kez vakıflar bölge müdürlüğüne bilgi vermesini öngörüyor. Halihazırda çeşitli kanun yollarının mevcudiyeti karşısında, öngörülen yükümlülüklerin azınlık vakıflarını gözetim altında bulundurmaktan farklı bir amaca hizmet ettiğini öngörmek güç. Tüm bunların seçim sürecinde ayrıca bir külfet olacağı göz ardı edilmemeli.

Hastanesi olan azınlık vakıflarının seçimlerinin ertelenmesi

Yönetmelikte bir istisna getirilerek hastanesi olan vakıfların yönetim kurulu seçimleri 2023 yılına ertelendi ve bu seçimlerin Sağlık Bakanlığının olumlu görüşü doğrultusunda başka bir yönetmelikle yürütülmesi öngörüldü. Azınlık vakıfları arasında herhangi bir yasal statü farkı bulunmadığı gibi ilgili vakfın yönetim kurulu seçimlerine ilişkin Sağlık Bakanlığının olumlu görüşünü gerektiren herhangi bir yasal zorunluluk mevcut değil. Kaldı ki, yönetmelik tesisi gibi idari bir işlem ile azınlıkların ve vakıflarının örgütlenme özgürlüğünün sınırlandırıldığı ve bu işlemin kendisinin Anayasa'ya aykırı olduğu unutulmamalı. **Dolayısıyla hukuki dayanağı bulunmayan bu düzenleme, azınlıkların örgütlenme özgürlüğüne yönelik hukuka aykırı bir müdahale oluşturuyor.**

114 2577 Sayı ve 6 Ocak 1982 tarihli İdari Yargılama Usulü Kanunu, m. 10.

115 Bkz. Anadolu Din ve İnançları Platformu ADİP (2022, 13 Temmuz); Kılıçdağı, O. (2022, 24 Haziran)

Üstelik 15. maddenin lafzı incelendiğinde, yalnızca seçimlerin 31 Aralık 2023 tarihine kadar yapılmasının 'esas' olduğu belirtiliyor. Dolayısıyla, ne yönetmeliğin hangi tarihte yürürlüğe gireceği ne de yönetmeliğin yürürlüğe girmemesi halinde seçim yapıp yapılmayacağı belirlenmiyor.

Bu bağlamda, azınlık toplumlari hastanesi olan vakıflar yönünden bir dayatma ile karşı karşıya. Yeni yönetmelik öncesinde de sonrasında da azınlık toplumlari tarafından hastanesi olan vakıfların seçimlerinin ertelenmesi tepkiyle karşılanmıştı. Hastanesi bulunan vakıf seçimlerinin dışlanması azınlık toplumlari'nin talebi olmadığı birçok kez ifade edilmişti.¹¹⁶ Cemaat Vakıfları Temsilcisi Ustabası, bu konuda sorularının idare tarafından yanıtı bırakıldığını ifade etmişti.¹¹⁷

5.4 Yönetmeliğin yürürlüğe girmesi sonrası yaşanan gelişmeler

Yukarıda da açıklandığı üzere yeni yönetmelik birçok yönüyle eleştiri konusu oldu. 2012 tarihli ankette katılımcıların önemli bir bölümünün il genelinde seçim talep ettiği unutulmamalı.¹¹⁸ Benzer şekilde farklı gruplara mensup azınlıklar il genelinde seçim talep etmiş veya bölgesel seçim düzenlemesini eleştirmişti. Özellikle yönetim kurulu adaylığı için öngörülen adaylık şartı tartışma konusu olmuştu. Ayrıca üç ayrı grup ve bir azınlık vakfı yeni yönetmeliğin iptali için yargı yoluna başvurdu.¹¹⁹ Açılan dört davadan ikisi Rum toplumu mensuplarına açıldı. Danıştay 10. Daire Başkanlığında, 2022/5413 ve 2022/5485 Esas sayılı dava dosyalarına kaydedilen davalarda, bir ayı aşkın bir süre mahkeme tensip zaptını düzenlemedi, dava dilekçelerini davalı idareye tebliğ etmedi.

Herhangi bir yasal engel bulunmadığı için bazı azınlık toplumlari kendi inisiyatifleriyle her bir vakıf seçimi için çalışma yürütecek ortak seçim tertip heyetleri belirledi. Seçim tertip heyetleriyle birlikte hareket etmekten imtina eden bazı vakıflar tüm seçmenleri içermeyen, gerçeğe aykırı seçmen listeleriyle seçim başvuruları yaptı. Bu başvuruların VGM tarafından kabul edildiği ortaya çıktı.¹²⁰ Yukarıda bahsedilen 17 Eylül 2022 tarihli düzenleme ile yönetim kurullarına seçim çevresinde yer alan bütün seçmenleri içeren liste ile başvurma yükümlülüğü getirildi. Fakat seçim tertip heyetleri gerekli yetkilerle donatılmadı. Örneğin heyetler MERNİS sistemine erişemediği için uygulamada belirsizlikler ve hataların yaşanması kaçınılmaz. **Bu durum seçmenlerin hakları ve katılımı için yeterli bir güvence sağlamaktan uzak.**

Azınlık vakıflarının hükümet ve idare ile yaptığı görüşmeler neticesinde vakıf sayısı on beşten az olan azınlık gruplarının¹²¹ İstanbul ili ve Türkiye genelinde seçim yapmasına olanak sağlanacağı ifade edildi. Ardından yukarıda bahsi geçen 17 Eylül 2022 tarihli düzenleme ile Ermeni ve Rum azınlıklar dışındaki gruplara il genelinde seçim imkanı tanındı. Böylece, yalnızca İstanbul ili genelinde seçim yapmayı arzulayan Ermeni ve Rum

116 Bkz. Çapan, M. (2022, 2 Nisan); Ermeni toplumundan 250'yi aşkın imza: İrade gaspına hayır (2022, 22 Nisan; Erdiñ, İ. (2022, 24 Haziran); Kılıçdağı, O. (2022, 24 Haziran); Anadolu Din ve İnançları Platformu ADİP (2022, 13 Temmuz); Demir, Y. (2013, 11 Ekim). Rum toplumunun seçim isyanı. Agos.

117 Çapan, M. (2022, 19 Haziran). 9 yıl sonra çıkan seçim yönetmeliğinden azınlıklar mutsuz: 'Devlet Patrik seçimlerine müdahale ettiği gibi vakıf seçimlerine de ediyor', Gerçek Gündem.

118 Ankete katılanların %67'si seçim çevresinin genişletilmesini, %46'sı ise bunun il geneli olarak belirlenmesini talep etmişti. DP (2012). Yeni Taslak, s. 10.

119 Yönetmeliğin iptali için dava açan Beyoğlu Üç Horan Kilisesi Vakfı yönetim kurulu daha önce düzenlediği seçimlerde usulsüzlüklerle gündeme gelmiş, vakfın seçimleri birçok kez iptal edilmişti. Uzun süredir vakfı tek başına yöneten başkan Simon Çekem'in açtığı dava tartışma konusu olmuştu. Bkz. Erdiñ, İ. (2022, 12 Ağustos). Üç Horan Vakfı Yönetmelik iptali için Danıştay'a başvurdu. Agos, s. 6; Erdiñ, İ. (2022, 19 Ağustos). Yönetmeliğe karşı bir dava daha. Agos, s. 4; Kılıçdağı, O. (2022, 12 Ağustos). Yanlışlıklar Curcunası. Agos.

120 Vakıf seçimleri için Valilik'te toplantı (2022, 9 Eylül); Cumhurbaşkanı Erdoğan'a 'müdahale' talebi (2022, 26 Ağustos); Ortaköy Vakfının başvurusu kriz yarattı (2022, 12 Ağustos). Agos, s. 4.

121 İstanbul'da Ermeni ve Rumlar dışında diğer gruplar il genelinde seçim yapabilecek. VGM verilerine göre Türkiye'de 77 Rum, 54 Ermeni, 19 Musevi, 10 Süryani, 3 Keldani, 2 Bulgar, 1 Gürcü ve 1 Maruni olmak üzere toplam 167 cemaat vakfı var.

vakıfları ve mensupları değil, ayrıca geçmişten bu yana kültürel ve geleneksel olarak seçimlerini il genelinde yapan azınlık vakıflarının da il genelinde seçim taleplerinin kesin olarak reddedildiği anlaşılıyor.¹²² Ayrıca gerçeğe aykırı seçmen listeleri ile yapılan başvuruların reddedileceği ifade edildi.¹²³

¹²² *Vakıf seçimleri için toplantı: Seçmen listeleri bölgesel sisteme göre olacak* (2022, 10 Eylül). Agos.

¹²³ *Vakıf seçimleri için Valilik'te toplantı* (2022, 9 Eylül); *Vakıf seçimleri için toplantı: Seçmen listeleri bölgesel sisteme göre olacak* (2022, 10 Eylül).

6. Değerlendirme

Yukarıda ortaya konan gelişmeler, Türkiye'deki azınlıkların örgütlenme özgürlüğünün uzun bir süre fiilen askıya alındığını, yönetmelik aracılığıyla temel haklara müdahale edildiğini ve hakların ağır bir şekilde sınırlandırıldığını gösteriyor. Temel hak ve özgürlüklerin yalnızca kanunla sınırlanabileceğini öngören anayasal kural ihlal ediliyor.

Eski yönetmelik yürürlükten kaldırılarak ve azınlıkların yönetim kurulu seçimi yapmaları engellenerek örgütlenme ile din veya inanç özgürlüklerine kritik bir müdahale yapılmıştı. Bu müdahale kanunilik ilkesine uygun olmadığı gibi zorlayıcı bir toplumsal ihtiyaca da dayanmıyordu. Çünkü, örneğin, yeni yönetmelik hazırlanana kadar eski yönetmelikle seçimlere devam edilmesi gibi daha hafif tedbirler alınabilirdi. Yeni yönetmelik çok büyük bir gecikmeyle yaklaşık on yıl sonra yürürlüğe girdi. Fakat bu süre içerisinde dile getirilen talep ve ihtiyaçlara rağmen eski yönetmeliğe uygun olarak seçim yapılmasına dahi olanak tanınmadı.

Devlet, azınlıkların örgütlenme ile din veya inanç özgürlüğünden etkili bir şekilde yararlanmasını güvence altına alacak yasal, idari ve yargısal çerçeveyi sağlamadı. Aksine, yönetmeliğin düzenlenmesiyle görevli VGM ve ilgili kamu görevlileri sorumluluklarını yerine getirmedi ve azınlıklar yaklaşık on yıl gibi uzun bir süre, hak ve özgürlüklerine kavuşabilmek için siyasilerden talepkar olmak zorunda bırakıldı.

Bu süreçte yargının da etkili bir iç hukuk yolu olarak işlemediği görülüyor. Azınlıkların dile getirdiği seçim taleplerine, geleneklerine ve Vakıflar Kanunu'na açıkça aykırı olacak şekilde atama usulünü öngören bir genelge¹²⁴ yayımlandı. Eksik üyelerin mevcut yönetim kurulu tarafından atama yoluyla tamamlanmasına imkan sağlayan bu genelge, bir yönüyle aynı zamanda mevcut yönetim kurulları lehine sonuç doğuruyor ve tarafsızlık yükümlülüğüne aykırılık oluşturuyordu. Yeni yönetmeliğin yürürlüğü öncesinde gerek adli yargı alanında gerekse idari yargı alanında vakıf seçimlerinin yapılması ve bunun gibi hukuka aykırı idari işlemler aleyhine açılan davalar sonuçsuz kalmıştı. Hizmet kusuruna dayanan idari davada görevsizlik kararı verilerek adli yargı işaret edilmiş, adli yargı alanında açılan davada ise mahkeme uyuşmazlığın yargı yetkisi dışında olduğuna karar vermişti. Mahkemeler tutarsız ve kimi zaman kanuna açıkça aykırı kararlar verdi. AYM, özellikle Balıklı Rum Hastanesi Vakfına karşı açılan dava özelinde makul sürede başvuruyu ele almadı. Bu noktada, tıpkı idari makamlar gibi yargı kurumu da azınlık vakıflarının yönetim kurulu seçimine ilişkin çözümü siyasi erke bıraktı. Bu yönüyle şeklen mevcut olan yargı yolları, azınlıklar için uygulamada etkisiz kaldı. **Dolayısıyla azınlıklar, örgütlenme ile din veya inanç özgürlüklerinin korunması için yargı nezdinde de etkili bir başvuru yolundan yoksun bırakıldı.**

Yeni yönetmeliğin hazırlık süreci kapsayıcı ve çok paydaşlı olması gerekirken bu sürece azınlık toplumlarının farklı kesimleri dahil edilmedi. Bu çalışmada yararlanılan kaynakların işaret ettiği üzere, görünürde halihazırda görev süresi çok önce dolmuş bazı vakıf yöneticilerinden oluşan sınırlı bir çevre sürece dahil edildi. Fakat bu yöneticilerin dahi büyük çoğunluğu, tıpkı Cemaat Vakıfları Temsilcisi gibi yeterince bilgilendirilmedi ve yönetme-

124 Bkz. Dipnot 77.

lik hazırlığına gereğince dahil edilmedi. Az sayıda vakıf yöneticisinin işaret ettiği bölgesel seçim düzenlemesi tesis edildi, fakat geniş kesimlerin İstanbul'da il genelinde seçim talebi reddedildi. Azınlık toplumlarının kanaat önderleri, din görevlileri, entelektüelleri ve diğer toplumsal kesimleri bir araya getirilerek meselenin diyalog yoluyla, toplumun gelenek ve görenekleri ile ihtiyaçlarına uygun bir şekilde çözümlenmesi için politikalar geliştirilmedi. Dolayısıyla, AYM'nin ortaya koyduğu ilkelere uyulmadı. Bu bağlamda idare, dinî azınlık gruplarına yönelik tarafsızlık yükümlülüğünü yerine getirmedi.

Dokuz yıl sonra yürürlüğe giren yeni yönetmelikteki olumlu gelişmeler ise ihtiyaç ve talepleri karşılamakta yetersiz kaldı. Beklenenin aksine, yapılan düzenlemeler mevcut sorunları derinleştiriyor. İkamet şartı, seçim çevresi ve ortak seçim kuruluna ilişkin acil talepler göz ardı edildi. Özellikle kültürel ve geleneksel nedenlerle İstanbul'da il genelinde seçim yapmayı arzulayan vakıflar da dahil olmak üzere il genelinde seçim imkanı tanınmadı ve idare tarafından bölgesel seçim dayatıldı. Sonuç olarak azınlık gruplarının ve vakıflarının özerk yapısına müdahale edildi. VGM'ye, Vakıflar Kanunu'nda bulunmayan yetkiler verilerek azınlıkların serbestçe yönetim kurulu seçimleri yapmasına müdahale edildi ve seçimler muhtemel müdahale riskleriyle karşı karşıya bırakıldı. Hastanesi olan azınlık vakıflarının seçimlerinin ertelenmesi ve İstanbul'da il genelinde seçim hakkının yalnızca bazı azınlık gruplarına sağlanması gibi seçici ve ayrımcı müdahalelerin dayandığı bir objektif kriter ve hukuki bir temel bulunmuyor. İstanbul'da on beş vakıftan az vakfi olan toplumların il genelinde seçim yapmasına yönelik düzenleme, Ermeni ve Rum toplumlarını dışarıda bırakıyor. Dolayısıyla idarenin bu müdahalesi ayrımcılık yasağı ile uyumlu değil.

Azınlıkların ve dolayısıyla vakıflarının iç işlerinde özgürlüğüne yönelik müdahaleler, azınlık kimliğinin korunmasına ve aktarılmasına yönelik dolaylı engeller oluşturuyor. Süregelen müdahaleler, idarenin güvenlikçi yaklaşımı ve artan denetimlerin azınlıkları aktif bir şekilde toplumlarının iç işlerine katılmak ve demokratik haklarını kullanmaktan caydırabileceği dikkate alınmalı.

Tüm bunlara ek olarak, azınlık gruplarının karşılaştığı sorunların, büyük ölçüde tüzel kişiliğin tanınmamasından kaynaklandığını belirtmek gerekiyor. Dolayısıyla, **azınlıkların kendi kurumlarının ne şekilde idare edileceğine ilişkin kararları kendilerinin verebileceği belirli bir özerklik sağlanmalı ve grup içi çoğulculuk güvence altına alınmalı.** Aksi halde, bütün azınlık grupları için geçerli olan torba düzenlemeler, farklı azınlık grupları için farklı sorunlar doğurmaya ve azınlıkları değişen siyasi koşulların etkisi altına almaya devam eder.

Cemaat vakıflarımızın Osmanlı'dan günümüze gelen bagajlarında çok yük var. Hem siyasi hem sosyal. Cemaat vakıflarımız çok ağır bir yükte yürümek zorunda kaldılar. Tüzel kişilik ve temsil sorunuyla karşı karşıya kaldılar yıllar içinde.¹²⁵ – Yeniköy Panayia Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı Başkanı, Laki Vingas

Son olarak, bu çalışmada faydalanılan medya kaynaklarının birçoğunun, azınlıkların büyük zorluklarla devam ettirdiği Agos, Sabro ve Şalom gibi gazetelerin haber ve röportajları olduğunu belirtmek gerekiyor. Ayrıca ele alınan sorunlar, yıllardır Nor Zartonk, Nehna, Avlaremoz ve Düşünce Platformu gibi azınlık örgütlerinin dikkat çekmeye çalıştığı sorunlarla örtüşüyor. Ancak, azınlıkların yaşadığı hak ihlallerinin ana akım ve alternatif medyada yeterince görünür olmadığı göze çarpıyor. Medya, toplumsal sorunları öne çıkarabilecek ve çoğulculuğu teşvik edebilecek en etkili araçlardan biri. Dolayısıyla bu durum,

125 Özbek, A. (2022, 25 Nisan). "Cemaat vakıflarının bagajlarında ağır yükler var", Bianet.

azınlıkların ve diğer grupların hak ihlallerini gündemleştiren ve bu sayede farkındalığa ve belki de toplumsal sorunların çözümüne katkı sunabilecek insan hakları odaklı bir haberciliğe olan ihtiyacı ortaya koyuyor. Her ne kadar azınlıkların sorunlarını kendi kurumlarıyla aktarması hayati olsa da daha geniş erişimleri sayesinde başka medya kuruluşlarının sorunların görünürlüğüne sunabileceği katkı da göz önünde bulundurulmalı.

7. Azınlık vakıflarının seçim yönetmeliği sorunlarına dair çözüm önerileri

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNE ÖNERİLER

- Başta Birleşmiş Milletler Azınlık Hakları Bildirgesi ve BM MSHS'nin 27. maddesi olmak üzere azınlık haklarının korunmasına ilişkin uluslararası standartlarla uyumlu yasal çerçeve oluşturmalı ve çekinceleri kaldırmalı.
- Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunmasına dair Çerçeve Sözleşme'sine taraf olmalı.
- MSHS ve AİHS'nin örgütlenme özgürlüğü ve din veya inanç özgürlüğünün kolektif boyutuna ilişkin standartlar ve anayasal üstünlük tanınan Lozan Antlaşması'nın güvence altına aldığı haklar ışığında ulusal mevzuatı gözden geçirerek insan hakları hukuku ile uyumlu bir hukuki çerçeve oluşturmalı.
- Medeni Kanun'un yeni cemaat vakfı kurulmasını engelleyen 101. maddesi, uluslararası insan hakları hukukuna uygun bir şekilde yeniden düzenlenmeli. Azınlıklar da dahil olmak üzere sivil toplum örgütlenmeleri önündeki engeller kaldırılmalı.
- Etnik, dinî ve dilsel farklılıklara sahip azınlıkların tüzel kişilik edinebilmesi, hak ve özgürlüklerden siyasi iktidarın müdahalesi olmaksızın eşit ve etkili bir şekilde yararlanması için gerekli yasal düzenlemeleri yapmalı. Yasama çalışmalarında azınlıklar kilit paydaş olarak yer almalı.
- TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu yeni yönetmeliği uluslararası insan hakları standartlarını temel alarak inceleyip TBMM'ye yasal düzenlemeler önermeli

İLGİLİ BAKANLIKLAR VE VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜNE ÖNERİLER

- Tüm işlemlerinde ulusal ve uluslararası hukukun gerekliliklerine uymalı. Azınlıkların örgütlenme ve din veya inanç özgürlüklerini yönetmelik gibi idari işlemlerle Anayasa'ya aykırı olarak sınırlandırmayı sona erdirmeli.
- Yasal düzenleme yapıncaya kadar, yeni yönetmelik azınlık toplumlarının etkin katılımının sağlandığı bir değerlendirme süreciyle gözden geçirilmeli ve insan hakları hukuku ile uyumlu hale getirilmeli.
- Adalet Bakanlığı, Anayasa Mahkemesi ile işbirliği içerisinde yargı kurumunun azınlıklara ilişkin uluslararası insan hakları standartlarına uygun ve etkin şekilde işlemesi için politika geliştirmeli. Gerektiğinde hakim ve savcılar için eğitimler düzenlenmeli.
- Azınlık grupları arasında objektif kriterlere dayanmayan seçici ve ayrımcı şekilde tesis edilen idari işlemler iptal edilmeli. Bu bağlamda yeni yönetmeliğin 6. maddesinde yer alan İstanbul ili için öngörülen sınırlamalar yürürlükten kaldırılmalı. Böylece seçmen ve adayların ikamet şartı nedeniyle karşı karşıya kaldığı sorunlar da çözülecektir. Özellikle yönetim kurulu adaylığı için öngörülen ikamet şartı ivedilikle yürürlükten kaldırılmalı.

- ▶ → Aksi halde, en azından dileyen vakıflar İstanbul'da il genelinde seçim yapmakta özgür olmalı. Bölgesel seçim sistemi uygulaması zorunlu olmak yerine çoğulculuğu güvence altına alan bir minimum olarak belirlenmeli. Seçim çevresinin genişletilmesine yönelik başvuru hakkı yalnızca vakıflara değil mensubu olan azınlıklara da tanınmalı.
- Yönetim kurulu seçimlerinin tarafsızlığı ve bağımsızlığını güvence altına almaya katkıda bulunmak amacıyla, her bir azınlık grubu için ayrı ayrı seçimle göreve gelecek ve yönetim kurulu görev süresi boyunca görev yapacak bir ortak seçim kurulu kurulmasını sağlayan yeni bir düzenleme yapılmalı. Ortak seçim kurullarına gerekli yetki, maddi ve ekonomik güvenceler sağlanmalı.
- Seçim kararını, seçim tertip heyetini ve adayları idarenin vereceği yetki ve izne bağlayan hükümler yürürlükten kaldırılmalı. Azınlıklara ait vakıfların iç işlerinde özgür olma hakları güvence altına alınmalı. Bu düzenlemelerin azınlıklar üzerinde caydırıcı bir etkiye sebep olabileceği göz önünde bulundurulmalı.
- Hastanesi olan vakıfların seçimini erteleyen yönetmeliğin 15. maddesi yürürlükten kaldırılmalı. Sağlık Bakanlığının görüşünü gerektiren yasal bir gereklilik bulunmadığı gibi yasal statü bakımından da diğerlerinden farkı bulunmayan hastanesi olan azınlık vakıflarının yönetim kurulu seçimine yönelik müdahaleye son verilmeli.

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMUNA ÖNERİLER

- Resen harekete geçerek yönetmeliği incelemeli ve ayrımcılık yasağı açısından değerlendirerek görüşlerini paylaşmalı.

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARINA ÖNERİLER

- Başta seçim yönetmeliği ve azınlıkların tüzel kişiliğinin tanınmaması olmak üzere azınlıkların örgütlenme özgürlüğüne ilişkin sorunlarla ilgili farkındalık çalışmaları yapmalı.
- Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunmasına dair Çerçeve Sözleşme'nin imzalanması, azınlıkların korunmasına ilişkin uluslararası sözleşmeler ve standartlarla ilgili savunuculuk faaliyetleri yürütmeli.

SIYASİ PARTİLERE ÖNERİLER

- Parti programlarında çoğulculuğa, azınlık haklarının korunmasına ve azınlık vakıflarının karşı karşıya olduğu sorunların insan hakları standartlarına uyumlu hale getirilmesine öncelikli olarak yer vermeli.
- Hükümeti kurlmaları halinde parti programlarını hayata geçirmeli, ilkeler ve sorunları gerek TBMM'de gerekse Meclis dışı parti çalışmalarında gündeme getirmeli. Böylece azınlıkların karşı karşıya kaldığı sorunlarla ilgili toplumsal farkındalığın artmasına katkı sunmalı.

BASIN KURULUŞLARINA ÖNERİLER

- Gazeteciler ve basın kuruluşları azınlıkların karşı karşıya kaldığı hak ihlallerinin görünürlüğüne daha fazla katkı sunmalı.

2022 | 01

KOLEKTİF ÖZGÜRLÜKLER

POLİTİKA
METNİ

DAR SEÇİM - İNSAN HAKLARI İLKELERİ İŞİĞİNDA
AZINLIK VAKIFLARI SEÇİM YÖNETMELİĞİ

www.inancozgurlugugirisimi.org

inanç
özgürlüğü
girisimi



Norwegian
Helsinki Committee